

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง ศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม
- ๒.๓ ทฤษฎีคุณธรรมและจริยธรรม
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน
 - ๒.๔.๑ ด้านการมีวินัย
 - ๒.๔.๒ ด้านความซื่อสัตย์
 - ๒.๔.๓ ด้านความเมตตา
 - ๒.๔.๔ ด้านการประหยัด
- ๒.๕ หลักธรรมในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน
- ๒.๖ บทบาทการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน
- ๒.๗ ทฤษฎีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

๒.๑.๑ ความหมายของความพึงพอใจ

ความพึงพอใจ (satisfaction) เป็นทัศนคติที่เป็นนามธรรมไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดความพึงพอใจโดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยทางอ้อมจากการวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้น และการแสดงความคิดเห็นนั้นจะต้องตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง จึงจะสามารถวัดความพึงพอใจนั้นได้ ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖) กล่าวว่า “พึง” เป็นคำช่วยกริยาอื่น หมายความว่า “ควร” เช่น พึงพอ หมายความว่า พอใจ ชอบใจ และคำว่า “พอ” หมายความว่า เท่าที่ต้องการ เต็มความต้องการ ถูกชอบ เมื่อนำคำสองคำมา

ผสมกัน ฟังพอใจ หมายถึง ชอบใจ ถูกใจตามที่ต้องการ ได้มีผู้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้หลายคน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย ความพึงพอใจ ไว้ว่า หมายถึง ความพอใจ ความชอบใจ^๑

ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา ให้ความสำคัญต่อการบริการที่จำเป็นต้องคำนึงถึงความพึงพอใจต่อการบริการ ดังนี้^๒

๑. ความพึงพอใจของลูกค้าเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของการบริการ ผู้บริหารการบริการ และผู้ปฏิบัติงานบริการจำเป็นต้องสำรวจความพึงพอใจของลูกค้าเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์บริการและลักษณะของการนำเสนอบริการที่ลูกค้าชื่นชอบ เพราะข้อมูลดังกล่าวจะบ่งบอกถึงการประเมินความรู้สึก และความคิดเห็นของลูกค้าต่อคุณสมบัติของการบริการที่ลูกค้าต้องการ และวิธีการตอบสนองความต้องการแต่ละอย่างในลักษณะที่ลูกค้าปรารถนา ซึ่งเป็นผลดีต่อผู้ให้บริการในอันที่จะตระหนักถึงความคาดหวังของผู้รับบริการ และสามารถสนองตอบบริการที่ตรงกับลักษณะและรูปแบบที่ผู้รับบริการคาดหวังไว้ได้จริง

๒. ความพึงพอใจของลูกค้าเป็นตัวแปรสำคัญในการประเมินคุณภาพของการบริการ หากกิจการใดนำเสนอบริการที่ดีมีคุณภาพตรงกับความต้องการตามความคาดหวังของลูกค้า ก็ย่อมส่งผลให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจต่อบริการนั้นและมีแนวโน้มจะใช้บริการซ้ำอีกต่อ ๆ ไป คุณภาพของการบริการที่จะทำให้ลูกค้าพึงพอใจขึ้นอยู่กับลักษณะการบริการที่ปรากฏให้เห็น (ได้แก่ สถานที่ อุปกรณ์เครื่องใช้ และบุคลิกลักษณะของพนักงานบริการ) ความน่าเชื่อถือไว้วางใจของการบริการ ความเต็มใจที่จะให้บริการ ตลอดจนความรู้ความสามารถในการให้บริการด้วยความเชื่อมั่นและความเข้าใจต่อผู้อื่น

๓. ความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานบริการเป็นตัวชี้คุณภาพและความสำเร็จของงานบริการ การให้ความสำคัญกับความต้องการ และความคาดหวังของผู้ปฏิบัติงานบริการเป็นเรื่องที่จำเป็นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการให้ความสำคัญกับลูกค้า การสร้างความพึงพอใจในงานให้กับผู้ปฏิบัติงานบริการย่อมทำให้พนักงานมีความรู้สึกที่ดีต่องานที่ได้รับมอบหมาย และตั้งใจ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๕.

^๒ ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม. ๒๕๕๔), หน้า ๔๒.

ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถอันจะนำมาซึ่งคุณภาพของการบริการที่จะสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า และส่งผลให้กิจการบริการประสบความสำเร็จในที่สุด

ความพึงพอใจ (satisfaction) เป็นทัศนคติที่เป็นนามธรรมไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดความพึงพอใจโดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยทางอ้อมจากการวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้น และการแสดงความคิดเห็นนั้นจะต้องตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง จึงจะสามารถ

กาญจนา อรุณสุขรุจิ ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจของมนุษย์เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เรา จะทราบว่า บุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน และต้องมีสิ่งเร้าที่ตรงต่อความต้องการของบุคคล จึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นการสร้างสิ่งเร้าจึงเป็นแรงจูงใจของบุคคลนั้นให้เกิดความพึงพอใจในงานนั้น^๓

อุทัยพรรณ สุดใจ ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า เป็นความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยอาจจะเป็นไปได้โดยเชิงประเมินค่าว่าความรู้สึกหรือทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นเป็นไปในทางบวกหรือทางลบ^๔

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นเรื่องของความรู้สึกที่มีความลึกซึ้งของบุคคลที่มีต่องานที่ปฏิบัติอยู่และความพึงพอใจจะส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ดี ความพึงพอใจของแต่ละบุคคลไม่มีวันสิ้นสุด เปลี่ยนแปลงได้เสมอ ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมบุคคลจึงมีโอกาสนี้จะไม่พึงพอใจในสิ่งที่เคยพึงพอใจมาแล้ว ฉะนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องสำรวจตรวจสอบความพึงพอใจในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากรตลอดไป ทั้งนี้เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายขององค์กรหรือ

^๓ กาญจนา อรุณสุขรุจิ, ความพึงพอใจของสมาชิกสหกรณ์ต่อการดำเนินงานของ สหกรณ์การเกษตรไชยปราการ จำกัด อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์**, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

^๔ อุทัยพรรณ สุดใจ. ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อการให้บริการขององค์กร โทรศัพท์แห่งประเทศไทย จังหวัดชลบุรี. **วิทยานิพนธ์**, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔, หน้า ๗.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

๒.๒.๑ ความสำคัญและความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมไว้พอสรุปได้ว่า เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องมีการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านความรู้ และคุณธรรม ซึ่งจำเป็นต้องกระทำตั้งแต่วัยเด็ก จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมในปัจจุบันและอนาคต^๕

๑) ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงมาตรฐานทางศีลธรรม และเป็นรูปแบบของความคิดและการกระทำบนพื้นฐานของมาตรฐานทางศีลธรรม คุณธรรมอาจนับรวมในบริบทกว้างๆ ของค่านิยม บุคคลแต่ละคนจะมีแก่นของค่านิยมภายในใจที่เป็นหลักของความเชื่อ ความคิด ความเห็น ของคนๆ นั้น ความซื่อสัตย์ต่อเอง (integrity) ในแง่ของค่านิยม คือคุณธรรมที่ เชื่อมค่านิยมของคนๆ นั้นเข้ากับ ความเชื่อ ความคิด ความเห็น และ การกระทำของเขา สังคมมีค่านิยมร่วมที่คนในสังคมยึดถือร่วมกัน ค่านิยมส่วนตัว โดยทั่วไปแล้ว มักจะเข้ากับค่านิยมของสังคม

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณ ความดีงาม สภาพที่เกื้อหนุน^๖

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้อธิบายคำว่า คุณธรรม ไว้ว่า คุณ หมายถึง ค่าที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย คือ ไม่ว่าจะทำให้จิตใจยินดีหรือยินร้ายก็เรียกว่า “คุณ” ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมาย ๔ อย่าง คือ^๗

๑. ธรรมะ คือ ธรรมชาติ
๒. ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติที่เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้
๓. ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ

^๕ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม), สังคมมีคุณค่าจากต้นกล้าคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๕๑.

^๗ พุทธทาสภิกขุ, แนวจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิริพัทธ์, ๒๕๐๕), หน้า ๓.

๔. ธรรมะ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น เรามีหน้าที่จะต้องมี หรือใช้มันอย่างถูกต้อง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย คุณธรรม ไว้ว่า หมายถึง สภาพคุณงามความดีที่มีในจิตใจ ^๘

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๙ ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึงสิ่งที่สังคมเห็นว่าถูกต้องดีงาม เป็นความดีที่สะสมอยู่ในใจของมนุษย์ เช่น ความเมตตา มีระเบียบวินัย นอกจากนี้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงามความดี สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ได้ให้ความหมายคุณธรรมว่าหมายถึงกรอบความประพฤติ ความคิดที่สังคมหรือบุคคลมีความเห็นร่วมกันว่าเป็นสิ่งดี มีประโยชน์มากกว่าโทษ ^๙

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึง คุณธรรม ไว้ว่า หมายถึง คุณงามความดีด้านกาย วาจา ใจ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมเกิดความสงบสุข อันได้แก่หลักธรรมในศาสนาต่าง ๆ ^{๑๐}

วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่บุคคล ส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม ซึ่งเป็นความปรารถนาที่ส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ และความดีที่แท้จริงต่อสังคม อันได้แก่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา คุณธรรมนี้นับว่าเป็นค่านิยมเช่นกัน ^{๑๑}

ประภาศรี สีหอำไพ กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีในทางกุศลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลิตผลของความดี คือความชื่นชมยกย่อง ในขณะที่การกระทำชั่วย่อมนำความเจ็บปวด การเป็นผู้มีคุณธรรม คือ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดีงาม ^{๑๒}

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๓.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔

^{๑๐} กรมวิชาการ, **แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยทางการศึกษากกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๑๑} กรมวิชาการ, **คู่มือการสร้างเครื่องวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย**, (กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕.

^{๑๒} ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑.

วศิน อินทสระไว้ได้กล่าวถึง คุณธรรม ว่า คุณธรรม หมายถึง อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากการพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน^{๑๓}

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ เป็นลักษณะของความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ เป็นสภาพคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์เป็นเวลายาวนาน เป็นตัวกระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงาม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามทางจิตใจ เป็นคุณค่าของชีวิต ในการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ให้เกิดความรักสามัคคีความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต ดังนั้นคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม

๒) ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม (Morality) เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้ต้องปลูกฝัง ฝึกหัด โดยเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรม (Virtue) ลงในใจก่อน การปลูกฝังคุณธรรมจำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาอันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึง หลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัด หรือฝึกหัดกายวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติ กล่าวคือ จะพูดหรือทำอะไร ให้เป็นไปตามปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดไม่ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผล การมีความสุขความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน ดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีล จึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม

พระธรรมปิฎก (ประยุตต์ ปยุตโต) กล่าวว่า วิชาจริยธรรมมาจากคำว่า “พรหมจรรย์” ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง “มรรค” คือ วิธีการปฏิบัติสายกลาง ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ บางครั้งก็เรียกว่า “ไตรสิกขา” คือ การศึกษา ๓ ประการ อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา

จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ อันเป็นการแสดงออกทางร่างกายตลอดถึงจิตใจ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยการปลูกฝังให้คนในสังคมได้รู้จักหน้าที่ของตน จนเกิดเป็นคุณธรรม (Virtue) ฝังลงในจิตใจจนกลายเป็นอุปนิสัย สามารถที่จะ

^{๑๓} วศิน อินทสระ, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, ๒๕๑๘), หน้า ๔๘๕.

ประพฤติปฏิบัติได้ โดยเป็นธรรมชาติของสังคม และไม่มีความคับแค้นของใจในการนำไปประพฤติปฏิบัติ^{๑๔}

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม แยกออกเป็น จริย+ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึงความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี, หลักคำสอนของศาสนา, หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ความหมายตามตัวอักษรว่า “หลักความประพฤติ” หรือ “แนวทางของการประพฤติ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำนิยามว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม ^{๑๕}

วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักสำหรับให้บุคคลยึดถือในการปฏิบัติตน^{๑๖}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ^{๑๗}

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรม คือ ความประพฤติ, การดำเนินชีวิต, ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม ความหมายตามบัญญัติสมัยปัจจุบัน กำหนดให้ จริยธรรม เป็นคำแปลสำหรับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics นอกจากนี้ยังให้ความหมายว่า จริยะ หรือ จริยธรรม อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หมายถึง มรรคมรรค ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๑๘}

^{๑๔} พระธรรมปิฎก, (ประยุตต์ ปยุตโต), แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย,(กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๐), หน้า ๕๖.

^{๑๕} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม**,พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๔), หน้า ๘๘.

^{๑๖} วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก, หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส. ๔๐๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์,๒๕๓๐), หน้า ๒.

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๒๙๑.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,หน้า ๕๗.

ปวย อึ้งภากรณ์ ได้กล่าวถึง จริยธรรมไว้ว่า พอสรุปได้ว่า การศึกษาควรมีจุดมุ่งหมาย ต่อไปนี้^{๑๙}

๑) เพื่อที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม เป็นพลเมืองดี มีความคิดชอบ ทำชอบ ประพฤติชอบ

๒) ควรจะอบรมนักเรียน รวมทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยให้รู้จักใช้ความคิด รู้จักบำรุงสติปัญญาให้เจียบแหลมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่ตนและแก่ประชาชน

๓) ฝึกนักเรียนให้มีความรู้สำหรับใช้ประกอบอาชีพ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น

พร้อมได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมอีกว่า การศึกษาอบรมดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในสถานศึกษาเท่านั้น โดยเฉพาะในหัวข้อที่ ๑ ควรจะได้รับการอบรมจากทางบ้าน ข้อนี้สำคัญมาก แม้จะเป็นเรื่องที่รู้ ๆ กันอยู่ แต่ด้วยสมัยปัจจุบันพ่อ-แม่ ผู้ปกครอง มักโยนความรับผิดชอบไปให้ครู-อาจารย์ และสถานศึกษา ดังนั้นสถานศึกษามีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิชาการและวิชาชีพตามข้อ ๒ และข้อ ๓ ผู้ใดได้รับการศึกษาในระดับต่ำก็จะได้ประโยชน์น้อย แต่ถ้าการศึกษาสูงขึ้นไปก็จะได้ประโยชน์เพิ่มพูนขึ้น แต่หากผู้ใดมีสันดานเลวและบกพร่องในข้อ ๑ คือ ปราศจากความซื่อสัตย์สุจริตและศีลธรรม คุณประโยชน์ที่จะได้รับจากข้อ ๒ และ ข้อ ๓ ย่อมกลายเป็นโทษ และในบางกรณีย่อมกลายเป็นโทษมหันต์

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการจริยธรรม ได้กล่าวถึง จริยธรรมไว้ว่า สิ่งที่จะควรประพฤติเพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องแก่สังคม จริยธรรมที่สูงที่สุดคือการประพฤติปฏิบัติโดยยึดประโยชน์ต่อ สังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมคือแนวทางในการประพฤติ เพื่ออยู่กันได้อย่างร่มเย็นในสังคมและจริยธรรมมีโครงสร้างอย่างน้อย ๒ ข้อ คือ ศีลธรรม (Moral Value) คือ สิ่งซึ่งดเว้นไม่ควรปฏิบัติ และคุณธรรม (Ethical Value) คือ สิ่งที่ดีควรปฏิบัติ^{๒๐}

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง จริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมคือคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ อัน เป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและการอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรม นอกจากนี้ยังกล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรมคือ การเป็นผู้มีใจสูง ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว แสดงออกโดยการไม่เบียดเบียน มีความเมตตากรุณามุ่ง ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

นภาพร ณ เชียงใหม่ และคณะ ให้ความหมาย จริยธรรม (Ethics) ไว้ว่าเป็นคุณความดีงาม สภาพที่เกื้อกูลการประพฤติธรรมและวิชาที่เกี่ยวกับการประพฤติการประพฤติธรรม

^{๑๙} ปวย อึ้งภากรณ์, ทัศนะว่าด้วยการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๓-๔.

^{๒๐} กรมวิชาการ, คู่มือการสร้างเครื่องวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย, ๒๕๓๙, หน้า ๑๕.

จะ ต้องประพฤติอยู่ในกุศลธรรมเท่านั้น ส่วนที่เป็นอกุศลไม่เรียกว่าเป็นการประพฤติ ที่ถูกต้อง อันได้แก่ ศีลธรรม กฎเกณฑ์ความถูกต้อง หรือหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาต่าง ๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม จริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุดคือคำสอนของศาสนา เพราะผู้ที่นับถือศาสนา ย่อมถือว่าเป็นคนดีของสังคมเพราะศีลธรรมของศาสนาต่าง ๆ มีมาตรการของความประพฤติดีเป็นสากล แม้ว่าบางศาสนาจะสอนไม่เหมือนกัน แต่จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ย่อมเหมือนกัน คือไม่ขัดกับมาตรการของความประพฤติที่ดีเป็นสากล ความประพฤติตามความเชื่อทางศาสนาของผู้ที่ปฏิบัติย่อมได้รับการยอมรับการปฏิบัติตามมาตรฐานสากลมีคุณค่าสูงขึ้น ลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมเป็นลักษณะที่สมบูรณ์แบบ สามารถตัดสินความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผล ^{๒๑}

บุญมี แท่นแก้ว ให้ความหมาย จริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง “ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ” จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะดีงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคม และจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาอันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นไปปกติ กล่าว คือ จะพูดหรือทำสิ่งใดให้เป็นไปตามปกติอย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้อง เป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผล การมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม ^{๒๒}

^{๒๑} นภาพร ณ เชียงใหม่ และคณะ, “เทคนิคการสอนคุณธรรมสำหรับนักศึกษา,มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^{๒๒} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

๓) องค์ประกอบของจริยธรรม

กรมวิชาการ ได้อธิบาย จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๓ ประการคือ^{๒๓}

๑. ส่วนประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยการคิด

๒. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

๓. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือพฤติกรรมกรกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ เชื่อว่าอิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมแบบใด จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของส่วนประกอบ ทั้ง ๒ ประการที่กล่าวข้างต้น และบางส่วนอาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลักษณะทางจิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้น ๆ หรือความรุนแรงของการบีบคั้นของสถานการณ์ที่รุมเร้าบุคคล

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวว่า ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนั้น แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนใหญ่ ๆ คือ^{๒๔}

๑. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของตนเองนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดดีควรกระทำ และการกระทำชนิดใดเลวควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

๒. ทศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นเพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทศนคติแตกต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะทศนคตินั้นจะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นทศนคติเชิงจริยธรรมจึงมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือจะใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลในเวลาหนึ่งยังอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

^{๒๓} กรมวิชาการ, แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย, กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙), ๒๕๒๓, หน้า ๓.

^{๒๔} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, จริยธรรมของเยาวชนไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

๓. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล

๔. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือต่อต้านการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคมการศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรมจึงเป็นเพียงเพื่อให้ความเข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

สรุปได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีคุณภาพ ลักษณะอันนำมาซึ่งความเป็นพลเมืองที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามตามคำสั่งสอน ในศาสนา หรือการประพฤติตามเกณฑ์ที่ถูกต้องทั้งกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีในตัวบุคคลมากที่สุด และการแสดงออกให้เห็นถึงการปฏิบัติดี ปฏิบัติถูกต้อง อันเป็นผลมาจากความคิดที่สังคม หรือบุคคลมีความเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ดี เป็นกรอบกำหนดไว้เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความร่มเย็นเป็นสุข มีความรักความสามัคคี และมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

เพียเจท์ (Jean Piaget) ได้กล่าวว่า ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์เกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลที่มีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมได้พัฒนา ขึ้นตามลำดับ พัฒนาการคุณธรรมและจริยธรรมของมนุษย์สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ขั้น สามารถนำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม ^{๒๔} ได้ดังนี้

๑) ขั้นก่อนจริยธรรม (ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๒ ขวบ) เป็นขั้นที่ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อม และระบบกฎเกณฑ์ได้ แต่ยังมีความต้องการทางกายซึ่งต้องการการตอบสนอง การกระทำจะพึงกระทำเพื่อสนองความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น

^{๒๔} Jean Piaget, *The Moral Judgment of the Child*, (London : Routledge & Kegan Paul Ltd., 1997), PP. 133-134.

๒) ชั้นเชื่อฟังคำสั่ง (ระหว่างอายุ ๒ - ๘ ขวบ) เด็กจะสามารถรับสภาพแวดล้อมและบทบาทของตนเองต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ โดยเห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามโดยไม่สนใจถึงผลที่จะตามมา

๓) ชั้นยึดหลักแห่งตน (ระหว่างอายุ ๘ - ๑๐) เด็กในวัยนี้จะมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาสูงขึ้น คลายความเกรงกลัวอำนาจจากภายนอก สามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลและประสบการณ์ประกอบการตัดสินใจ สามารถประเมินความถูกต้องโดยดูจากเจตนาของผู้กระทำ และตั้งเกณฑ์ของตนเองได้

โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้ทำการศึกษาทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ ทำให้พบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ ๖ ชั้น ความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ดังนี้

ระดับที่ ๑ ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Pre-Conventional Level) เด็กในระดับนี้จะตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ในระดับนี้บุคคล จะขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจเหนือตน ระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ ๒ - ๑๐ ขวบ แบ่งได้เป็น ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑

ชั้นนี้เป็นหลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) เด็กจะปฏิบัติตามผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าตน เพราะกลัวการถูกลงโทษ เช่น ไม่กล้าหนีเรียนเพราะกลัวครูตัดคะแนน เป็นต้น (พบในเด็กอายุ ๒ - ๗ ขวบ)

ชั้นที่ ๒

ชั้นหลักการแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) เด็กจะทำตามกฎเกณฑ์เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องมือที่ทำให้ได้สิ่งที่ต้องการ โดยมุ่งการตอบแทนทางกายและวัตถุมากกว่าในเรื่องของนามธรรม (พบในเด็กอายุ ๗ - ๑๐ ขวบ)

ระดับที่ ๒ ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เด็กในระดับนี้จะทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม เพราะต้องการเป็นที่ยอมรับ จะเลียนแบบหรือคล้อยตามบุคคลในกลุ่มเพื่อปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสังคม โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นในขณะนั้น ระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ ๑๐ - ๑๖ ปี แบ่งได้เป็น ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๓

ชั้นใช้หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (The Enter Personal) เด็กจะกระทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่น จะเห็นด้วยและพอใจ เพื่อการเป็นที่ยอมรับของเพื่อน โดยจะกระทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมอย่างเคร่งครัด (พบในเด็กอายุ ๑๐ - ๑๓ ปี)

ขั้นที่ ๔

หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (The Law and Order Orientation) ในระดับนี้ บุคคลจะเข้าใจในกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานของสังคม ถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมอย่างเคร่งครัด (พบในเด็กอายุ ๑๓ – ๑๖ ปี)

ระดับที่ ๓ ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) ในระดับนี้บุคคล จะตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยตนเอง พิจารณาสິงต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง หลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม แบ่งได้เป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๕

ขั้นทำตามคำมั่นสัญญาหรือมีเหตุผลเคารพตนเอง (Social Contract Legalistic Orientation) บุคคลจะเห็นความสำคัญของชนหมู่มาก เคารพตนเอง เคารพมติที่มาจาก การลงความเห็น มีเหตุผล ถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงได้โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม เป็นใหญ่ (พบในผู้ที่มีอายุ ๑๖ ปีขึ้นไป ได้แก่ วัยรุ่นตอนปลายและผู้ใหญ่)

ขั้นที่ ๖

ขั้นทำตามหลักอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle) บุคคลจะสำนึกถึงคุณค่าของความถูกต้อง โดยคำนึงถึงเหตุผลอย่างกว้างขวาง คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และปฏิบัติตามความถูกต้องนั้นอย่างไม่หวั่นไหว มีความละเอียดต่อการทำความชั่ว

สรุป การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนั้น ต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่ายที่มีบทบาทต่อนักเรียน เพื่อช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองโดยมีตัวอย่างที่ดีในกลุ่มเพื่อน ครอบครัว และสังคมในโรงเรียน เป็นต้น

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน

การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ขอบบังคับและข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยในตนเองและวินัยต่อสังคม ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน/องค์กร/สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจวินัยเป็นคุณสมบัติที่ดีงามที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถแสดงออกมาได้ทางอารมณ์ ความรู้สึก เจตคติ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากสามัญสำนึกภายในจิตใจที่ได้รับการอบรม ปลูกฝัง ซึมซาบของมนุษย์ในสังคมด้วย ความสมัครใจ และมีความมุ่งมั่นที่จะกระทำในสิ่งที่ดี ประกอบด้วย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีเมตตา ใจกว้าง มีเหตุผล มีความกล้า เชื้อมั่นในตนเอง มีความอดทน โดยที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะติดตัวในแต่ละบุคคลอย่างถาวร

๒.๔.๑ ด้านการมีวินัยนักเรียน

วินัย หมายถึง นำไปสู่ที่แจ้ง “ การนำไปดี นำไปในทางเจริญก้าวหน้า ผู้มีวินัย มีระเบียบแบบแผน และมีความงดงามด้วยจริยธรรม ศีลธรรมที่ได้ศึกษาดีแล้ว ย่อมเป็นความดี เป็นมงคล”^{๒๖} ถ้าว่าด้วยอัตตะคือความหมาย คือ “ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อตกลงที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่อย่างราบรื่น มีความสุข ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเอง”^{๒๗} อันเป็นการควบคุมตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ “การควบคุมพฤติกรรมของบุคคลซึ่งอาจทำได้ ๒ วิธี คือ โดยกฎ ข้อบังคับ คำสั่ง และการบังคับโดยใช้การลงโทษเป็นเครื่องหนุ่่น หรือ โดยการสั่งสอน ฝึกอบรม และประสบการณ์ในการมีความพร้อมรับผิดชอบ”^{๒๘} เป็นการฝึกปฏิบัติทางไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ เป็นระเบียบเรียบร้อย “อุปมาสำหรับฝึกกาย วาจา นั่นคือ เรื่องของศีล ส่วนวินัยในการดำรงชีวิตปราชญ์ทั้งหลายให้ความหมายว่า คือ กระบวนการปฏิบัติ เป็นอุปมา ฝึกหัดกาย วาจา ใจ”^{๒๙} เป็นเรื่องจำเป็นต้องสร้างวินัยให้เกิดขึ้น เพื่อความเรียบร้อยของหมู่คณะ “หากไม่ปฏิบัติตามอาจจะเกิดความเสียหาย หรือความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นเหตุให้ทำผิด และถูกลงโทษในที่สุด”^{๓๐}

“ ความหมายง่าย ๆ ของวินัย ๒ อย่าง คือ ก. การฝึกให้ความประพฤติและความ เป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือ การบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจการ ของหมู่ชน ข. ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็น

^{๒๖} บุญมี แท่นแก้ว ,จริยธรรมกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๒.

^{๒๗} กรมวิชาการ, การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านรับผิดชอบ และมีวินัยในตนเอง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๒๘} ฉลอง ศรีปัญญา, “การพัฒนาการดำเนินการเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการแต่งกาย โรงเรียนนามะเขือพัฒนศึกษา อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๒๙} พระเมธีธรรมาภรณ์,(ประยูร ธมฺมจิตโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร : หน้าที่-คุณลักษณะ พิเศษและวิธีบริหารงานด้วยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๓๐} ธนู วุฒิเกียรติไพบูรณ์, “การศึกษากการประพฤติดินวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามทัศนะของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาในจังหวัด นครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๙.

มาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม” ^{๓๑}

มีผู้ให้ความหมายของคำว่าวินัยเชิงอธิบายอีก ๒ ประการ คือ “ความหมายในทางรูปธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือแบบสำหรับองค์การในหมู่ ในเหล่า ในวงการแต่ละแห่งซึ่งจะเรียกข้อปฏิบัติ หรือ แบบที่กำหนดไว้หรือที่มุ่งหวังสำหรับคนในวงการนั้นว่า “วินัย” ความหมายในทางนามธรรม หมายถึง ลักษณะเชิงพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นการควบคุมตนเอง หรือการยอมรับ หรือปฏิบัติตาม การนำหรือการบังคับบัญชา หรือมีความเป็นระเบียบหรืออยู่ในแบบแผน”

วินัยของนักเรียน หมายถึง กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ที่โรงเรียนหรือสถานศึกษานั้น ๆ ประกาศใช้เพื่อควบคุมพฤติกรรมเฉพาะนักเรียนเท่านั้น เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม “แนวทางความประพฤติหรือระเบียบแบบแผนการปฏิบัติตนของนักเรียนอันเป็นที่พึงประสงค์ และเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับความมุ่งหวังของทางโรงเรียน และสังคมทั่วไป” ^{๓๒}

“การฝึกวินัย คือ การสอนเด็กให้รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง เมื่อเด็กยังเล็กผู้ใหญ่โดยเฉพาะพ่อแม่จะต้องเป็นผู้ช่วยเด็กควบคุมพฤติกรรมของเขา และด้วยการอบรมอย่างเสมอต้นเสมอปลายตั้งแต่เล็ก เมื่อโตขึ้นเด็กจะควบคุมตนเองได้ในที่สุด และนั่นคือ เป้าหมายสูงสุดของการฝึกวินัย คือ การที่บุคคลจะดำรงตนอยู่ในความถูกต้อง จะรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ มีความสามารถที่จะบังคับตนเองและควบคุมตนเองได้ดี โดยไม่ต้องมีผู้อื่นหรือกฎเกณฑ์อื่น ๆ มาคอยควบคุม เด็กควรมีวินัยในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. วินัยในความประพฤติทั่วไป เช่น เก็บข้าวของเป็นที่เป็นทาง ตรงต่อเวลา ปฏิบัติตามกฎระเบียบและคำสั่ง รู้จักกาลเทศะ รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ประพฤติตนเหมาะสมกับวัย

๒. วินัยในกิจวัตรประจำวัน เช่น มีระเบียบในตนเอง เช่น รักษาร่างกายให้สะอาด สะอาด แต่งตัวเรียบร้อย เก็บข้าวของของตนให้เป็นที่เป็นทาง ทำกิจวัตรของตนตามกำหนดเวลา ดูแลช่วยเหลือตนเองได้ตามวัย

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ : “มัชฌิมนิกาย/มัชฌิมาปนิพาท หรือ กฎธรรมชาติ และคุณค่าสำหรับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ เป็นมงคลวาระที่ พลโทดิศณ อิศรางกูร ณ อยุธยา มีอายุครบ ๘๔ปี:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๑), หน้า ๔๔๙.

^{๓๒} กาญจนา ศรีภาพสินธุ์, สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ ๒๒ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๗.

๓. วินัยในการเรียน เช่น รับผิดชอบในการเรียนหรือกิจกรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม ทำการบ้าน หรือทบทวนบทเรียนเองโดยไม่ต้องสั่ง

๔. วินัยในการทำงาน เช่น มีความรับผิดชอบ เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำสิ่งใดก็ทำจนสำเร็จ และทำอย่างเต็มความสามารถ รักษาคำพูดคำสัญญาที่ให้ไว้กับผู้อื่น

๕. วินัยในการควบคุมตนเอง เช่น ควบคุมอารมณ์ได้ดีตามสมควร ไม่โมโหจนเฉียวเมื่อถูกขัดใจ ไม่โกรธจนควบคุมตนเองไม่ได้ อดทนต่อความลำบากได้ตามวัย

ทั้งหมดนี้เป็นวินัยพื้นฐานที่เด็กควรได้รับการปลูกฝังจากพ่อแม่ การฝึกวินัยต้องเริ่มตั้งแต่เด็กยังเล็กหากไปฝึกเมื่อโตแล้ว เช่น เมื่อเข้าวัยรุ่นหรือเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วก็จะกระทำการฝึกได้ยาก และผลที่จะได้ก็จะไม่ดีเท่าไรเข้าทำนอง “ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก” ทั้งนี้เพราะวัยเด็กตั้งแต่เป็นวัยที่นิสัยและบุคลิกภาพกำลังอยู่ในระยะเริ่มต้นก่อตัว ความคิด อารมณ์ และการกระทำในรูปแบบต่าง ๆ ยังไม่ชัดเจนหรือฝังแน่นเข้าไปในตัวเด็ก คุณยังสามารถดึงเอาสิ่งที่ไม่ดีออกไปจากตัวเขา และบรรลุสิ่งดี ๆ

พฤติกรรมไร้วินัยที่เราเห็นในวัยรุ่นหนุ่มสาวจำนวนมาก เช่น ต่อต้านไม่เชื่อฟัง เกเร ไม่เรียนหนังสือ ติดยาเสพติด มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ทำอะไรจับจดไม่ค่อยอดทน ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย เอาแต่เที่ยวเตร่ ฯลฯ เหล่านี้เป็นผลจากการที่พ่อแม่ไม่ได้ฝึกวินัยให้เกิดขึ้นในตัวลูก หากเด็กไม่มีวินัยที่ดีอยู่ในตนเอง เด็กก็จะรับสิ่งไม่ดีเข้ามาได้ง่ายเมื่อโตขึ้นเด็กจะเริ่มค้นหาแบบฉบับของตนเอง หากไม่สร้างแบบฉบับที่ดีให้เด็กยึดถือ เด็กจะไปยึดถือแบบฉบับที่ไม่เหมาะสมจากสิ่งรอบตัว เช่น เพื่อนหรือโทรทัศน์ เป็นต้น ^{๓๓}

๑) แนวทางการเสริมสร้างวินัย

การเสริมสร้างวินัยให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเอง และส่วนรวมนั้น ต้องอาศัยบุคลากรทุกฝ่ายทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน ได้มีความสมานฉันท์พร้อมเพรียงกัน ปลูกฝังความมีระเบียบวินัยให้แก่เด็กตั้งแต่อยู่นในบ้าน การส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนจะเกิดขึ้นได้นั้นผู้ปกครอง และครูต้องมีบทบาทสำคัญในการช่วยสร้างวินัยในตนเองให้กับนักเรียน การสร้างวินัยในตนเองให้กับนักเรียนนั้น จะต้องยึดทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองด้วยเสมอ เช่น สร้างกิจกรรมที่นักเรียนมีความชอบ และต้องการมากกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความมีวินัยในตนเอง ไม่ใช่การบังคับให้ทำในสิ่งที่นักเรียนไม่ต้องการ และเมื่อนักเรียนตระหนักรู้ ถึงความสำคัญของความ

^{๓๓} อุมพร ตรังคสมบัติ, สร้างวินัยให้ลูกคุณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖-๒๘.

มีวินัยในตนเองนักเรียนก็จะคงลักษณะของความมีวินัยในตนเอง ไว้เป็นลักษณะประจำตัว ทำให้บุคคลนั้นสามารถสร้างสรรค์สังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยควรดำเนินการตามแนวทางการเสริมสร้างให้นักเรียนมีวินัย นับว่าเป็นสิ่งจำเป็น เพราะวินัยเป็นสิ่งสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่อย่างทางสังคมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนจึงต้องแนะนำแนวทางให้นักเรียนสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีวินัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วินัยในตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นยอดปรารถนาของสังคมโดยทั่วไป ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้แนวคิดในการสร้างวินัยเอาไว้ ๕ ประการคือ

๑. การทำให้เกิดพฤติกรรมเคยชิน โดยให้บุคคลรู้เห็นและปฏิบัติพฤติกรรมที่ดี เพื่อเป็นพื้นฐานและปฏิบัติต่อเนื่องจนเกิดเป็นพฤติกรรมเคยชินที่ดี

๒. การใช้วัฒนธรรมในสังคม เป็นแนวปฏิบัติผสมผสานกับหลักการทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมเคยชิน เช่น การทำความเคารพด้วยการไหว้เมื่อพบผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่เด็กทำได้โดยง่าย ดังนั้นการไหว้จึงง่ายต่อการปฏิบัติมากกว่าการเข้าแถว

๓. การใช้อำนาจ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจพฤติกรรมและสติปัญญา ซึ่งเป็นหลักการทางการศึกษา และหลักการพัฒนาจริยธรรม คือ มีความเข้าใจในความสำคัญของสิ่งที่จะกระทำมีความพอใจและยอมรับในสิ่งที่จะกระทำ ยอมรับไปสู่ความพร้อมในการกระทำ

๔. การใช้แรงงานहनุสภาพจิต เป็นการตั้งความมุ่งหวังหรืออุดมการณ์และพยายามปฏิบัติตามเป้าหมายที่มุ่งมั่นไว้ ซึ่งอาจทำให้เกิดการเปรียบเทียบแม้ความภาคภูมิใจในการปฏิบัติ หากใช้มากเกินไปจะกลายเป็นดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น อันเกิดจากการเปรียบเทียบและพึงพากำลังใจจากภายนอก

๕. การใช้กฎเกณฑ์บังคับ เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดวินัยได้ชั่วระยะหนึ่ง เมื่อไม่มีผู้ใดควบคุมก็จะหายไป จึงเป็นวิธีที่ไม่ถูกต้อง”^{๓๔}

การเสริมสร้างวินัยให้เกิดมีขึ้นทั้งแก่ตนเอง และส่วนรวมนั้น ต้องอาศัยบุคลากรทุกฝ่ายทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน ได้มีความสมานฉันท์พร้อมเพรียงกัน ปลุกฝังความมีระเบียบวินัยให้แก่เด็กตั้งแต่อยู่ในบ้าน “การส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนจะเกิดขึ้นได้นั้นผู้ปกครอง และครูต้องมีบทบาทสำคัญในการช่วยสร้างวินัยในตนเองให้กับนักเรียน การสร้างวินัยในตนเองให้กับนักเรียนนั้น จะต้องยึดทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองด้วยเสมอ เช่น สร้าง

^{๓๔} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือและสื่อการพัฒนาจิตพิสัยในระดับการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สังกัดงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓.

กิจกรรมที่นักเรียนมีความชอบ และต้องการมากระตุ้นให้นักเรียนเกิดควมมีวินัยในตนเอง ไม่ใช่การบังคับให้ทำในสิ่งที่นักเรียนไม่ต้องการ และเมื่อนักเรียนตระหนักรู้ ถึงความสำคัญของควมมีวินัยในตนเองนักเรียนก็จะคงลักษณะของควมมีวินัยในตนเอง ไว้เป็นลักษณะประจำตัว ทำให้บุคคลนั้นสามารถสร้างสรรค์สังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยควรดำเนินการตามแนวทาง ดังต่อไปนี้

๑. ต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพ่อกับลูก ไม่ควรบังคับหรือปล่อยปละละเลยจนเกินไป ในการทำสิ่งใด ควรจะให้คำแนะนำ ชี้แจงอย่างชัดเจน เพื่อที่จะปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

๒. พ่อแม่ต้องยอมให้เด็กมีอิสระในการพัฒนาตนเอง ไม่ควรควบคุมเด็กอยู่ตลอดเวลา ควรให้โอกาสแก่เด็กได้ออกไปเล่น

๓. จงพยายามศึกษาเด็กว่ามีความสามารถทำอะไรได้บ้างพยายามส่งเสริมให้เด็กได้ปฏิบัติสิ่งนั้นๆ

๔. ช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้สิ่งต่างๆ

๕. ผู้ใหญ่ต้องอธิบายคำถามที่เด็กสนใจ และเต็มใจที่จะอภิปรายปัญหา และรับฟังเหตุผลของเด็ก

๖. ต้องให้ความนับถือในตัวเด็ก อย่างบังคับเด็กเกินไป ปล่อยให้เขามีอิสระบ้าง

๗. ความยกย่องชมเชยในโอกาสที่ควรยกย่องชมเชย และแสดงความพึงพอใจต่อการกระทำของเด็ก

๘. ควรปฏิบัติกับเด็กอย่างมีเหตุผลอธิบายสิ่งต่างๆ ให้เด็กเข้าใจ ก่อนที่จะให้เชื่อและปฏิบัติ

๙. ปฏิบัติต่อเด็กอย่างสม่ำเสมอ และเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์

๑๐. การทำโทษเด็กควรเป็นไปเพื่อการสั่งสอนไม่ควรลงโทษเด็กด้วยอารมณ์โกรธหรือใช้ความรุนแรง

๑๑. ควรหาตัวอย่างที่ดีเป็นแบบอย่างให้เด็กยึดเป็นแบบอย่าง

๑๒. การให้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ควรให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่

๑๓. การสร้างศรัทธาให้กับนักเรียนจะทำให้เห็นนักเรียนเห็นความสำคัญของวินัย

๑๔. การให้ความรู้ความเข้าใจเห็นความจำเป็นของวินัยต่อตนเองและสังคม

๑๕. ร่วมมือกันกำหนดหน้าที่และแนวปฏิบัติ ของบุคคลต่างๆ ในสังคมนั้นๆ

๑๖. ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนกลายเป็นวิถีชีวิตที่ดี

๑๗. ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับวินัย ต้องหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจ^{๓๕}

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้ว่า อุปสรรคของการพัฒนาจริยธรรม คือ ระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวยึด เน้นว่าเรียนวิชาอะไร ได้ใช้ตำราอะไร สอบวิชาอะไร และสำเร็จวิชาอะไร เรื่องนี้ท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์ พุดมา ๒๐-๓๐ ปี ว่าเป็นการศึกษาแยกส่วน แยกการศึกษาจากชีวิตเด็กไม่ยากคุยกับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพราะคุยแล้วไม่ได้คะแนน คะแนนไปอยู่ในการท่องตำรา แท้จริง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มีความรู้ในตัวมานาน่าจะเรียนรู้^{๓๖}

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับวัย ซึ่งในมาตรฐานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ ๖ ประการ คือ^{๓๗}

๑. ผู้เรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ
๒. ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์ สุจริต
๓. ผู้เรียนมีความกตัญญู กตเวที
๔. ผู้เรียนมีเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว
๕. ผู้เรียนมีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
๖. ผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

การส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนจะเกิดขึ้นได้นั้นผู้ปกครอง และครูต้องมีบทบาทสำคัญในการช่วยสร้างวินัยในตนเองให้กับนักเรียน การสร้างวินัยในตนเองให้กับนักเรียนนั้น จะต้องยึดทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองด้วยเสมอ เช่น สร้างกิจกรรมที่นักเรียนมีความชอบ และต้องการมากระตุ้นให้นักเรียนเกิดความมีวินัยในตนเอง ไม่ใช้การบังคับให้ทำใน

^{๓๕} พิสิทธิ์ หอมสมบัติ, การพัฒนาวินัยนักเรียนโรงเรียนบ้านดอนหญ้างอิงอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดอุบลราชธานี, ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๓๖} ประเวศ วะสี, ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล นนทบุรี, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๕.

^{๓๗} สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา^{๓๗} มาตรฐานตัวบ่งชี้และเกณฑ์พิจารณาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจุดทอง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

สิ่งที่นักเรียนไม่ต้องการ และเมื่อนักเรียนตระหนักรู้ ถึงความสำคัญของความมีวินัยในตนเอง นักเรียนก็จะคงลักษณะของความมีวินัยในตนเอง ไว้เป็นลักษณะประจำตัว ทำให้บุคคลนั้นสามารถสร้างสรรค์สังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยควรดำเนินการตามแนวทางการเสริมสร้างให้นักเรียนมีวินัย นับว่าเป็นสิ่งจำเป็น เพราะวินัยเป็นสิ่งสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่อย่างทางสังคมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนจึงต้องแนะนำแนวทางให้นักเรียนสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีวินัย

๒) การปฏิบัติตามระเบียบวินัยข้อบังคับของสถานศึกษา

การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติของโรงเรียน หรือข้อบังคับของสถานศึกษา อย่างเคร่งครัดนั้น ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญของนักเรียนที่จะต้องปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามของโรงเรียน และเพื่อลดปัญหาในด้านต่าง ๆ อันจะติดตามมาเพราะสาเหตุแห่งการไม่ปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียน ปัญหาความประพฤติที่ไม่เหมาะสมที่ตราไว้ในกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๑๕) ตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๓๒ ลงวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๕ เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองความประพฤติจรรยา มารยาท และแต่งกายของนักเรียนและนักศึกษา การแต่งกาย และความประพฤติดังต่อไปนี้ถือว่าไม่เหมาะสมแก่สภาพของนักเรียนไว้ดังนี้^{๓๘}

๑. นักเรียนชายไว้ผมยาวโดยไว้ผมข้างหน้าและกลางศีรษะยาวเกิน ๕ เซนติเมตรและชายผมรอบศีรษะไม่ตัดเกรียนชิดผิวน้ำ หรือไว้หนวดหรือเครา นักเรียนหญิงตัดผมหรือไว้ผมยาวเลยต้นคอ หากโรงเรียนหรือสถานศึกษาได้อนุญาตไว้ผมยาวเกินกว่านั้น ก็ให้รวบให้เรียบร้อย ห้ามใช้เครื่องสำอางหรือสิ่งปลอมเพื่อการเสริมสวย

๒. เทียบเรื่อนอยู่ในที่สาธารณะสถานหรือ ทำลายทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียนหรือสถานศึกษา หรือสาธารณะสมบัติ

๓. แสดงกิริยา วาจา หรือกระทำการหนึ่งอย่างใดที่ไม่สุภาพ

๔. มั่วสุม และก่อความเดือดร้อน รำคาญอย่างใดอย่างหนึ่ง

๕. เล่นการพนันซึ่งต้องห้ามตามกฎหมายการพนัน

๖. เทียบเตรกลางคืนระหว่างเวลา ๒๒.๐๐ น. ถึง ๐๔.๐๐ น. วันรุ่งขึ้นเว้นแต่ไปกับบิดามารดาหรือผู้ปกครองหรือได้รับอนุญาตจากโรงเรียนหรือสถานศึกษา

^{๓๘} กรมพลศึกษา, รายงานการวิจัยการทดลองนำกิจกรรมกลุ่มพัฒนาคุณภาพงานมาใช้ในวิทยาลัยพลศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายแผนงานและติดตามผล สำนักงานเลขาธิการกรมพลศึกษา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

๗. สูดบุหรื สูบกัญชา หรือเสพสุรา ยาเสพติด หรือของมีนเมา อย่างอื่น
๘. เข้าไปในสถานบริการตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ หรือสถานอื่นใดซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือสถานการพนันในระหว่างเวลาที่มีการเล่นการพนัน เว้นแต่จะเป็นผู้อาศัยอยู่หรือเยี่ยมญาติในสถานทีนั้น
๙. เข้าไปในงานหรือร่วมงานสังสรรค์ และงานนั้นมีการเต้นรำ หรือแสดงซึ่งไม่สมควรแก่สภาพของนักเรียน เว้นแต่ไปกับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หรืองานนั้นบิดา มารดา ผู้ปกครองหรือสถานศึกษาของนักเรียนคนหนึ่งคนใดเป็นผู้จัด
๑๐. เข้าไปในสถานค้าประเวณี เว้นแต่จะเป็นผู้อาศัยอยู่ในที่นั้น หรือไปเยี่ยมญาติซึ่งอาศัยอยู่ในสถานทีนั้น
๑๑. คบค้าสมาคมกับหญิงซึ่งประพฤติดน เพื่อการค้าประเวณี เว้นแต่จะเป็นญาติใกล้ชิดกับหญิงนั้น
๑๒. ประพฤติดนในทำนองชู้สาว
๑๓. มีวัตถุระเบิด หรือมีอาวุธติดตัวหรือซ่อนเร้นไว้เพื่อใช้ในการประทุษร้าย
๑๔. หลบหนีโรงเรียน

การพัฒนาบุคลิกภาพนักเรียนด้วยการสร้างระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นภายในตนเอง ทั้ง ๖ ด้าน คือ การแต่งกาย การตรงต่อเวลา การเข้าแถว การรักษาความสะอาด การแสดงความเคารพ การปฏิบัติตามระเบียบวินัย ข้อบังคับของสถานศึกษา ย่อมทำให้การพัฒนาการเรียน การสอน การบริหารต่าง ๆ ของโรงเรียน เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ กระบวนการส่งเสริมพัฒนามีขั้นตอนสำคัญ คือ การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน ให้ความรู้ สร้างทัศนคติที่ดีต่อตนเอง โรงเรียน และหมู่คณะให้เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ ปรับปรุงแก้ไขในสิ่งที่ยังไม่เรียบร้อย บกพร่อง ผิดระเบียบกฎเกณฑ์ ด้วยการป้องกัน ควบคุม แก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์สม่ำเสมออย่างต่อเนื่องและยาวนาน บุคลากรผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต้องช่วยกันพัฒนา และส่งเสริมนักเรียนได้มีโอกาสในการปฏิบัติวินัยอย่างเคร่งครัดสม่ำเสมอ อันจะเป็นผลทำให้นักเรียนสามารถควบคุมปกครอง และมีวินัยในตนเอง มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขตลอดไป

สรุปได้ว่า วินัย คือ มาตรการที่กำหนดขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติร่วมกัน ยอมรับกับกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่มีการบังคับใช้ตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ และเป็นการฝึกตัวเองให้เป็นคนอยู่ในระเบียบวินัยไม่ประพฤติผิดกฎระเบียบข้อปฏิบัตินั้น ๆ เช่น โดยเฉพาะวินัยในโรงเรียน นักเรียนจะต้องรู้ถึงกฎระเบียบของโรงเรียนที่โรงเรียนได้กำหนดแบบแผนการปฏิบัติไว้เพื่อให้นักเรียนได้ประพฤติปฏิบัติตาม

๒.๔.๒ ด้านความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง มีความซื่อตรง มั่นคงอยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ^{๓๙}

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสอันชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของความซื่อสัตย์สุจริต ไว้ดังนี้ ความสุจริต ความมุ่งมั่นในประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง จะเกิดขึ้นและยั่งยืนอยู่ได้ด้วยสติปัญญา สติ คือ ความระลึกรู้ ปัญญา คือ ความรู้ชัด ที่เกิดขึ้นจากความฉลาด สามารถคิดพิจารณาได้อย่างถูกต้องแยกแยะ ดังนั้น ความสุจริตและมุ่งมั่นจะยั่งยืนอยู่ได้ด้วย สติปัญญา หมายความว่า เมื่อบุคคลผู้มีสติรู้ตัว มีปัญญารู้ชัดในคุณค่าของความสุจริต และสร้างสรรค์ความเจริญบนพื้นฐานของความสุจริตแล้ว ก็จะเกิดเป็นความนิยม เชื่อมั่น พึงพอใจในความดี การกระทำดี ความมั่นใจพึงพอใจนั้นจะเป็นเครื่องหนุนประคองความสุจริต พร้อมทั้งมุ่งมั่นที่จะทำให้คงอยู่ตลอดไปไม่เสื่อมคลาย^{๔๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความซื่อสัตย์ ไว้ว่า บุคคลที่จะประสบความสำเร็จในการครองเรือน เป็นที่น่าเคารพนับถือเป็นตัวอย่างจะต้องกำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ คือ ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า จมราวาสธรรม ๔ ประการ คือ ๑. สัจจะ หมายถึง ความซื่อตรง ความจริง ๒. ทมะ หมายถึง การฝึกตน ๓. ขันติ หมายถึง ความอดทน และ ๔. จาคะ หมายถึง การเสียสละ^{๔๑}

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ ได้อธิบายความสำคัญ ความซื่อสัตย์ ไว้ว่า ความซื่อสัตย์เป็นข้อหนึ่งในศีล ๕ อันเป็นเครื่องมือที่จะทำให้บุคคลที่อยู่ในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขเพราะศีล คือ ความปกติ ดังนั้นคนทุกคนจะต้องผูกพันด้วยความตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อกัน ถ้าใครโกหกหลอกลวงก็ผิดปกติไป ฉะนั้นเพื่อรักษาความปกติไว้ ศีลข้อที่ ๔ จึงขึ้นชื่อว่า คนจะต้องไม่พูดเท็จ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน หากบุคคลไม่รักษาความซื่อสัตย์สังคมประเทศชาติ ก็จะไม่สงบสุข มีแต่ความหวาดระแวงกัน นอกจากนี้ยังส่งผลเสียต่อตนเอง คือ ทำ

^{๓๙} www.tumsrivichai.com/บทความ ตี ๑ /ความซื่อสัตย์สุจริต.(สืบค้น ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๕),

^{๔๐} พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับศาสนาและศีลธรรม, (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม : โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔.

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๕๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบรรจงสนธิและสหปฏิบัติ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓.

ให้เกิดโรคความจำเสื่อม ผู้ที่โกหกมาก ๆ เข้าลงท้ายแม้กระทั่งตัวเองก็หลงลืมว่า เรื่องที่ตนพูดนั้นเป็นเรื่องจริงหรือโกหก^{๔๒}

ข้อสัจ คือ ประพฤติตรงไม่เอนเอียงไม่มีเล่ห์เหลี่ยมมีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่ห์กล คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง^{๔๓}

กฤติพงศ์ บุญรงค์ ได้ให้ความหมายของ “ความซื่อสัตย์” หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริงเช่นตรงต่อหน้าที่ตรงต่อคำพูดตรงต่อกฎเกณฑ์ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาอย่างเหมาะสมทั้งทางกายวาจาใจทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าต่อหน้าและลับหลัง^{๔๔}

๑) ลักษณะและประเภทของความซื่อสัตย์

รลิตา กุลแถลง ได้อธิบายลักษณะของความซื่อสัตย์ ไว้ว่า บุคคลที่มีความซื่อสัตย์จะมีลักษณะ ดังนี้^{๔๕}

๑. มีความซื่อตรง
๒. มีความนับถือตนเอง
๓. ไม่หลอกลวงตนเอง
๔. เป็นผู้ที่มีความละเอียดต่อการกระทำผิด
๕. ไม่คิดคดต่อผู้อื่น
๖. ไม่ลักขโมย

^{๔๒} พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า, (คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา ศิลปและวัฒนธรรม วุฒิสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖ – ๘๐.

^{๔๓} PR News เว็บไซต์เด็กดีดอทคอม.(๒๒ ต.ค.๕๕),

^{๔๔} กฤติพงศ์ บุญรงค์, “การศึกษากระบวนการบริหารจัดการ ของผู้บริหารกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้านความซื่อสัตย์ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านตากแดด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒.

^{๔๕} รลิตา กุลแถลง, “ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความซื่อสัตย์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนองค์กรักษ์ จังหวัดนครนายก”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙.

๗. ประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างตรงไปตรงมาทั้งต่อหน้าและลับหลัง
๘. รับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย
๙. รักษากฎระเบียบของสังคมและหน่วยงานไม่กระทำการใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนรวมและสังคม

บุรชัย ศิริมหาสาคร ได้อธิบายลักษณะของความซื่อสัตย์ไว้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงเน้นถึงความซื่อสัตย์สุจริตมาก ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ชาวไทย ๔ ประการ คือ ^{๔๖}

๑. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
๒. รู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์
๓. การอดทนอดกลั้น และอดออมที่ไม่ประพฤติปฏิบัติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด
๔. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้รวบรวมคุณลักษณะของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ ไว้ว่าคนที่ซื่อสัตย์เป็นคนที่มีใจเที่ยงตรงและยึดมั่นในหลักการความถูกต้องตามคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม จะมีคุณลักษณะ ดังนี้ ^{๔๗}

๑. เป็นบุคคลที่รักษาคำพูด
๒. เป็นบุคคลที่รักษาคำมั่นสัญญา
๓. มีความยุติธรรมในการดำเนินการต่าง ๆ โดยไม่เล่นพรรคเล่นพวก
๔. มีความกล้าหาญในการทำความดี หรือกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
๕. เป็นบุคคลที่ไม่รักษาหน้าแต่กล้าที่จะรับผิดชอบ ไม่โยนความผิดให้ผู้อื่น
๖. ไม่เอาเปรียบผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน
๗. เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี

^{๔๖}บุรชัย ศิริมหาสาคร, เทคนิคการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบุ๊คพ้อยท์ จำกัด, ๒๕๕๖) หน้า ๕๕ – ๕๖.

^{๔๗}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์, (สำนักพัฒนาการเรียนรู้และมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๙๖ – ๙๗.

สรุปได้ว่า บุคคลที่มีความซื่อสัตย์ จะมีคุณลักษณะโดยแบ่งออกได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ ๑. มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ๒. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ๓. มีความซื่อสัตย์ต่อบุคคลที่อยู่รอบข้าง และ ๔. มีความซื่อสัตย์ต่อหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติประพฤติอย่างเหมาะสม ตรงและจริงใจ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง

๒.๔.๓ ด้านความเมตตา

เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ อันได้แก่ ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้^{๔๘}

สมเด็จพระญาณสังวรฯ ได้กล่าวถึงความสำคัญของความเมตตาไว้ว่า การที่บุคคลฝึกตนให้เป็นผู้มีความเมตตาจะได้รับผลประโยชน์ คือ^{๔๙}

๑. ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจอ่อนละมุน
๒. ช่วยทำให้สังคมทั้งภายในประเทศ และทั่วโลกสงบสุข ร่มเย็น
๓. ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน
๔. เป็นที่ชื่นชอบของบุคคลทั่วไป
๕. ช่วยให้ออกใจเยือกเย็น ไม่อาฆาตพยาบาท

บุคคลผู้ปรารถนาให้ตนเองมีจิตใจที่สูงขึ้น มีจิตใจที่ดั่งดงาม ไม่มีโทสะ ไม่มีความพยาบาท ไม่คิดอิจฉาริษยา ก็ควรที่จะอบรมให้ตนเป็นผู้มีเมตตาให้อยู่ในจิตใจเสมอไม่ให้พร่อง

พระพรหมคุณาภรณ์ ให้ความหมายของคำว่า เมตตา ไว้ว่า เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (loving-kindness; friendliness; goodwill) ได้กล่าว องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมไว้ ๔ ประการ ได้แก่^{๕๐}

เมตตา คือ ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

^{๔๘} บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑), หน้า ๗๔.

^{๔๙} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, รสแห่งความเมตตาชุ่มเย็นยิ่งนัก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๘ – ๑๕.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

ว. วชิรเมธี ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีความเมตตาว่า หากบุคคลผู้มีความเมตตาจากหัวใจอันบริสุทธิ์ต่อเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริงแล้ว จะส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีผิวพรรณผ่องใส ใบหน้าผุดผาด มีความรู้สึกโปร่งเบา สงบเย็น จิตเป็นสมาธิ มีความคิดที่แหลมคม ไปที่ใดก็จะได้รับมิตรไมตรีตอบแทน^{๕๑}

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่าเมตตา ไว้ว่า เมตตา คือ ความรักและเอ็นดู, ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้สุข^{๕๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง เมตตา ไว้ว่า เมตตา คือ ความรัก ความหวังดี ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข นักบริหารจะต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงานความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดี หรือส่วนดีของเพื่อนร่วมงาน

กรุณา คือ ความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม นักบริหารต้องมีความสงสาร ห่วงใจ และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้นความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น^{๕๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวถึง เมตตา ไว้ว่า เมตตา คือ ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นไม่มีเล่ห์เหลี่ยมดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอกคือยิ้มแย้มแจ่มใส และดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆขึ้นไป^{๕๔}

กรุณา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกยามเห็นผู้อื่นมีความลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าช่วยเหลือเจือจุน ด้วยความเต็มใจเสมอในทำนองสุขก็สุขด้วย นั่นเอง

พระมหาบุญมี มัลลวชิโร ได้กล่าวถึง เมตตา ไว้ว่า เมตตา คือ ความปรารถนาให้เขามีความสุข ผู้บริหารจะต้องมีความหวังดีต่อผู้อื่น อยากให้ผู้อื่นได้รับความสุข สิ่งนี้จะเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะผลักดันให้ผู้บริหารได้สร้างคุณงามความดีต่างๆ ต่อผู้อื่น ความเมตตานี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งของความดีงามทั้งหลาย^{๕๕}

^{๕๑} ว. วชิรเมธี, ความจริงเกี่ยวกับความรัก ความโกรธและความเมตตา เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๕๒) หน้า ๖๕ – ๖๖.

^{๕๒} พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔, หน้า ๕๕๑.

^{๕๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, หน้า ๗๖-๗๘.

^{๕๔} พระธรรมกิตติวงศ์, พระในบ้าน, (อาชาวรรณการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๙.

^{๕๕} พระมหาบุญมี มัลลวชิโร, พุทธบริหาร, หน้า ๗๒ – ๗๓.

บุญมี แท่นแก้ว กล่าวไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรีจิต ต้องการความช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข^{๕๖}

แก้ว ชิตตะขบ กล่าวไว้ว่า เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึงความสนิทสนม คือ ความใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนัด ได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า^{๕๗}

อภิวัฒน์ โพธิ์सान ได้นำเสนอถึงความสำคัญของการมีเมตตาไว้ว่า บุคคลที่เจริญเมตตาอยู่เป็นนิตย์ ย่อมได้รับคุณประโยชน์ คือ ^{๕๘}

๑. นอนหลับสนิทอย่างเป็นสุข
๒. ขณะตื่นก็ใช้ชีวิตอย่างเป็นสุข ไม่ต้องเดือดร้อนใจ
๓. ไม่นอนหลับฝันร้าย
๔. เป็นที่รักใคร่พอใจของผู้อื่น
๕. เป็นที่รักใคร่พอใจของอมมนุษย์
๖. เทวดาคุ้มครอง
๗. ไฟ ยาพิษ อาวุธ ไม่กล้ากรายทำร้ายได้
๘. มีจิตเป็นสมาธิเร็ว
๙. มีหน้าตาผ่องใส ชื่นบาน
๑๐. ตายสงบ
๑๑. ยังไม่บรรลุนิพพาน ตายไปสู่พรหมโลก

วรญา ทองอุ่น กล่าวไว้ว่า เมตตา (Loving Kindness) มีความรักใคร่ที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข หมายถึง พฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่ไมตรีจิต สนิทสนมกับผู้น้อย หวังความดีงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้มีอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกันปรารถนาให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ เมตตาธรรมเป็นเครื่องบำรุงอวัยวะ ร้อยใจให้จิตคิดเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

^{๕๖} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓., หน้า ๑๗๓.

^{๕๗} แก้ว ชิตตะขบ, รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี. (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๕๘} อภิวัฒน์ โพธิ์सान ดร., สุขวิถี มนุษย์ ชีวิต ความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม :หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘ – ๓๙.

ชำระล้างเสียซึ่งมลทินคือ ความพยาบาท ความเห็นแก่ได้ ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ประโยชน์ ถ้าดวงจิตมีเมตตาแล้วจะป้องกันความคิดวิปริตในทางทำลาย ให้อยู่สบายในทางเสียหาย ไม่เป็นความจริงได้ สังคมก็จะอยู่เป็นสุข องค์การก็จะสามัคคี^{๕๙}

สรุปได้ว่า หลักคุณธรรมข้อเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี ต่อประชาชน หรือผู้ใดปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส และดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆ ขึ้นไป ความรัก ความหวังดี ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขนั้น บริหารจะต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงานความรักจะเกิดได้ถ้าผู้บริหารรู้จักมองแง่ดี หรือส่วนดีของเพื่อนร่วมงานความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

๒.๔.๔ ด้านความประหยัด

ความประหยัด ไว้ว่า คือ การใช้จ่ายเฉพาะในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น ซึ่งการประหยัดจะอยู่ตรงกลางระหว่างคำว่าตระหนี่กับฟุ่มเฟือย คือถ้าตระหนี่ก็หมายถึงการไม่ยอมใช้จ่ายแม้ในสิ่งที่จำเป็น ส่วนคำว่าฟุ่มเฟือยก็หมายถึงการใช้จ่ายที่เกินจำเป็น การประหยัดจึงเป็นทางสายกลางของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง^{๖๐}

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ได้กล่าวถึง ความประหยัด ไว้ว่า คือ นิสยประหยัดนั้นที่พึงปรารถนามีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๖๑}

๑. ประหยัดกิริยา คือ ระมัดระวังอาการเคลื่อนไหวของร่างกายที่ปรากฏออกมาทางอิริยาบถทางสรีระและทางจรรยา มารยาทให้อยู่ในฐานะที่พอควร ระเบียบวินัยดีงาม

๒. ประหยัดปาก ทั้งในหน้าที่พูดหรือส่งภาษา และในหน้าที่ บดเคี้ยวอาหาร กล่าวคือ รู้จักเลือกพูดคำจริงและพูดได้ประโยชน์ ไม่พูดคำชั่ว ไม่พูดเกินตัว ยุแหย่เสียดสี ส่วนประหยัด เหมาะกับฤดูกาล กินแต่พอดี ไม่มากไม่น้อยจนอดโรยอ่อนกำลัง

๓. ประหยัดความคิด คือ เหนียวรั้งใจไว้ไม่ให้ไปในทางชั่ว ไม่ให้ไปตามอารมณ์ หรือตามความต้องการของร่างกาย

^{๕๙} วรญา ทองอุ่น, มนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ, (สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐ – ๒๑๒.

^{๖๐} อาศรมพุทธบุตร เกาะสีซัง ชลบุรี, www.oknation.net/blog/print.php?id=442070. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๕๕),

^{๖๑} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์, การประหยัด, วัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร,

๔. ประหยัดเวลา คือ เป็นผู้รู้จักกาลสมัย ส่วนในคราวที่ควรด่วน ช้าในคราวที่ควรช้าจัดสรรเวลาเป็น

๕. ประหยัดทรัพย์ คือ รู้จักใช้ทรัพย์ให้เกิดผล รอบคอบละเอียดถี่ถ้วน รู้จักบูรณะทรัพย์เก่าเก่า ๆ กับรู้จักหาทรัพย์ใหม่ รู้จักแบ่งรายได้ไว้ใช้ในคราวจำเป็น หาได้มากก็ควรแบ่งเก็บให้มาก หาได้น้อยก็ควรแบ่งเก็บได้น้อย ถ้าหาได้ไม่พอจ่ายก็ต้องลดรายจ่ายลงหรือลงแรงหารายได้เพิ่มมากขึ้นจนพอเหมาะ

การประหยัด หมายถึง การใช้เงิน สิ่งของ เวลา และทรัพยากรต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น และเก็บรักษา หรือออมส่วนที่เหลือไว้ใช้ในโอกาสอันควร เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น การใช้ทรัพยากรควรใช้ได้เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่หลงคำนิยมที่ไม่ถูกต้อง และไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายจนเกินความจำเป็น

สรุปความได้ว่า ประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควร พอประมาณ ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

๒.๕ หลักธรรมในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน

การปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนหรือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลนั้นๆ ย่อมจะก่อให้เกิดผลที่ดีได้ผลที่ดีดังกล่าวคือ ความสุขนั่นเอง วิธีการกระทำที่ดีจึงเป็นการกระทำตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ตรัสสอนโดยเน้นหลักการกระทำและการกระทำทุกอย่างจะต้องมีสติ คือ ระลึกรู้อยู่เสมอว่าจะทำ พูดหรือคิดสิ่งใด และจะต้องมีปัญญา คือ ความรู้รอบ รู้อย่างรอบคอบ รู้ให้ถ้วนถี่อีกด้วย การกระทำเช่นนั้นจะให้ผล เป็นอย่างไร ทุกข์หรือสุข ถ้ารู้ว่าจะให้ผลเป็นสุขทั้งแก่ตนและสังคมแล้ว ควรทำประโยชน์ตนแลสังคม พระพุทธองค์ยังให้เลือกเอาประเด็นหลัง แต่ถ้ารู้แน่แน่ว่าจะเกิดความทุกข์โทษแล้ว ควรเว้นให้ห่างไกล ปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้น

๒.๕.๑ หลักธรรม

ก. หลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา คือข้อสำหรับศึกษา, การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา, การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องการศึกษา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง กระบวนพัฒนาหรือปลูกฝังเริ่มต้นคือ การศึกษาได้แก่ สัมมาทิฐิ เมื่อมี สัมมาทิฐิเป็นแกนนำเป็นรากฐาน กระบวนของการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินได้ กระบวนของการศึกษานี้มีขั้นตอนใหญ่ๆที่เรียกว่าไตรสิกขา คือ^{๒๒}

๑. อริศีลสิกขา การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจาและสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัยและความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตใจที่ดี

๒. อริจิตสิกขา การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิตใจ สมรรถภาพทางจิต สุขภาพจิต พัฒนาถึงมาตรฐานอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

๓. อริปัญญาสิกขา การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงาม มีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นต่าง ๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้ก็มองเห็นรูปร่างของกระบวนการแห่งการศึกษา

ข. หลักโอวาทปาติโมกข์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของ โอวาทปาติโมกข์ ไว้ว่า คือ คำสอนที่เป็นหลักใหญ่หรือหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาและในโอวาทปาติโมกข์มีหลักสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ^{๒๓}

๑. เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่วด้วยกาย วาจาใจ (ไม่ทำความชั่วทั้งปวง)

๒. ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ (ทำแต่ความดี)

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (บริษัทธรรมสภา),๒๕๔๖หน้า ๑๕.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร,๒๕๓๘), หน้า ๓๕๗-๔๔๒.

๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น (ทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์) และท่านได้กล่าวถึงเนื้อหาสาระสำคัญที่รวมอยู่ในโอวาทปาติโมกข์แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑. อุดมการณ์

จุดยืนและอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาต้องการให้บุคคลถือเป็นจุดยืน และความฝึกฝนสูงสุดที่ควรสร้างให้เกิดมีแก่ตน โดยมีเนื้อหาสาระอยู่ ๔ ประการ ได้แก่^{๖๔}

๑) ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง ได้แก่ อดทนต่อความตรากตรำ อดทนต่อทุกข์เวทนา อดทนต่อการกระทบกระทั่ง และอดทนต่ออำนาจกิเลส

๒) ท่านผู้รู้ทั้งกล่าวว่านิพพานเป็นบรมธรรม ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต หมดกิเลสหมดทุกข์สิ้นเชิง คือ พระนิพพาน

๓) ผู้ทำร้ายคนอื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้ดเว้น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้สงบ คือ สอนให้บุคคลมุ่งมั่นใช้ชีวิตสุขสงบไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อน

๒. หลักการ

หลักการของพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักการใหญ่ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามทางศีลธรรม เนื้อหาส่วนนี้มี ๓ ประการ ได้แก่

๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง คือ การงดเว้นสิ่งที่เรียกว่า “บาป” ทุจริต อกุศลและอบายมุข การไม่ประพฤตินสิ่งที่ไม่ดี ทุจริต มีโทษ อันก่อให้เกิดความเศร้าหมองทั้งทางกาย วาจา และใจ เรียกว่า อกุศลกรรม

๒) การทำความดีให้ถึงพร้อม คือ การฝึกอบรมตนให้เกิดมีที่เรียกว่า บุญ สุจริต กุศลในตน คือ ประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในความดี ทั้งทางกาย วาจาและใจ

๓) การทำจิตใจให้สะอาด คือ การฝึกพัฒนาจิตใจโดยวิธีการฝึกจิตแบบต่าง ๆ เพื่อให้จิตมีความผ่องใสภายใน ได้แก่ การมีคุณภาพจิตที่ดี มีสมรรถจิตที่ดีด้วยวิธีการของพระพุทธศาสนา ๖ ประการ คือ

๓. วิธีการทั้ง ๖ ประการ

๑) การไม่กล่าวร้าย คือ การไม่กล่าวร้ายบุคคลอื่นให้เดือดร้อน

๒) การไม่ทำร้าย คือ ไม่ทำร้ายข่มเหงบีบบังคับให้ใครเชื่อ

๓) การสำรวมระวังในโอวาทปาติโมกข์ คือ มีความสำรวมระมัดระวังในวินัยและมารยาททางสังคม

^{๖๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), หนังสือประจำวันวันมาฆบูชา, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๕ - ๖๗.

๔) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคสิ่งของ คือ การเป็นผู้รู้จักประมาณในการใช้จ่าย

๕) ที่นั่งที่นอนอันสงัดเงียบ คือ การอยู่ในที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่ดี

๖) การประกอบความเพียรทางจิตใจ คือ การฝึกทำจิตใจให้เกิดความสงบเป็นสมาธิเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต

ค. เบญจศีลและเบญจธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ศีล ๕ หรือ เบญจศีลไว้ว่า ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน^{๖๕}

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน (to abstain from killing)

๒. อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้, เว้นจากการลักโก่ง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน (to abstain from stealing)

๓. กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี คือ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน (to abstain from sexual misconduct)

๔. มุสาวาทา เวรมณี คือ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง (to abstain from false speech)

๕. สุราเมรยมชชพมาทภูฏานา เวรมณี คือ เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ (to abstain from intoxicants causing heedlessness)

ศีล ๕ ข้อนี้นี้ เรียกว่า สิกขาบท ๕ (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน - training rules) บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ถือว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล (virtuous) คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล (ศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำ - virtues to be observed uninterruptedly) บ้าง ว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ - virtues of man) บ้างและทำได้กล่าวถึงหลักเบญจธรรมอีกว่า

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง. แมส โปรดักส์ฟ.ศ. ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๕.

เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม (ธรรม ๕, ธรรมอันดีงามห้าอย่าง, คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ - the five ennobling virtues; virtues enjoined by the five precepts)

๑. เมตตาและกรุณา (ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์-loving-kindness and compassion) คู่กับศีลข้อที่ ๑

๒. สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต - right means of livelihood) คู่กับศีลข้อที่ ๒

๓. กามสังวร (ความสังวรในกาม, ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส -sexual restraint) คู่กับศีลข้อที่ ๓

๔. สัจจะ (ความสัตย์ ความซื่อตรง - truthfulness, sincerity) คู่กับศีลข้อที่ ๔

๕. สติสัมปชัญญะ (ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท - mindfulness and awareness; temperance) คู่กับศีลข้อที่ ๕ ^{๖๖}

เตือนตรอง ได้กล่าวถึง ธรรมะสำหรับมนุษย์ไว้ว่า คือ ธรรมที่ทำให้มนุษย์ดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน (หรืออมมนุษย์) มี ๕ ประการ ดังนี้ ^{๖๗}

๑. รักเป็น (เมตตาและกรุณา) ปรารถนาให้ทุกข์ชีวิตมีสุขพ้นจากความทุกข์ภัย มีจิตใจอ่อนโยน ไม่โหดร้ายรุนแรง

๒. เย็นได้ (สัมมาอาชีวะ) ไม่ตาลุกเป็นไฟคิอดอยากได้ของคนอื่น เลี้ยงชีวิตด้วยงานสุจริตและด้วยจิตพอเพียง

๓. ใคร่ดี (กามสังวร) มีความสำรวมระวังทางกาม มีกายวาจางาม ไม่ลวนลาม สำนอนเยี่ยงสัตว์เดรัจฉาน

๔. มีเครดิต (สัจจะ) คิด พูด ทำ ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตและจริงใจ ไม่เล่ห์เหลี่ยมมายา นำเคารพนับถือ

๕. จิตแจ่มใส (สติสัมปชัญญะ) ไม่หลงใหลมัวเมา ไม่ประมาทเลินเล่อ รู้ตัวทั่วพร้อมว่าอะไรควรและไม่ควร ธรรมนี้ได้แก่เบญจธรรม ๕ คู่กับเบญจศีล ๕ เรียกว่า “ธรรมะมนุษย์” ก็เพราะธรรมนี้มีแล้วทำให้คนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ถ้าไม่มีธรรมนี้แล้วคนก็ไม่แตกต่างอะไรจากสัตว์เดรัจฉาน

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

^{๖๗} เตือนตรอง, ธรรมะมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย สือตะวันและกองทุนไตรสิกขา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

ข. ปิดประตูแห่งความเสื่อม

ผู้ไม่ปรารถนาที่จะสร้างความเสียหายให้แก่ตัวเอง ต้องปิดประตูแห่งความเสื่อมเสีย ละเว้นจากอบายมุข ปิดช่องทางแห่งความเสื่อม ๖ ประการ คือ ^{๖๔}

๑. ไม่เสพสุรายาเมาให้ทำให้โทษ
๒. ไม่เอาแต่เที่ยวไม่รู้เวลา
๓. ไม่จ้องหาแต่การบันเทิง
๔. ไม่หลงไปในการพนัน
๕. ไม่พัวพันมัวมิตรชั่ว
๖. ไม่จมอยู่ในความเกียจคร้านการงาน

ง. เปิดประตูสู่ความเจริญก้าวหน้า

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงตามหลักธรรมที่เป็นทวารแห่งประโยชน์สุข หรือข้อปฏิบัติที่เป็นจุดประตูล้ำขึ้นเปิดออกไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ที่เรียกว่า วัฏนุมุข ๖ ต่อไปนี้ ^{๖๕}

๑. อาโรคยะ รักษาสุขภาพดี มีลาภอันประเสริฐ คือ ความไร้โรคทั้งจิตและกาย
๒. ศีล มีระเบียบวินัย ประพฤติดีมีมรรยาทงาม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม
๓. พุทธานุमत ได้คนดีเป็นแบบอย่าง ศึกษาเยี่ยงนิยมแบบอย่างของมหาบุรุษ พุทธชน
๔. สุตตะ ตั้งใจเรียนให้รู้จริง เล่าเรียนกันควารู้เชี่ยวชาญไฝ่สดับเหตุการณ์ให้รู้เท่าทัน
๕. ธรรมานุวัติ ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ดำรงมั่นในสุจริต ทั้งชีวิตและงานดำเนินตามธรรม
๖. อลินตา มีความขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจแข็งแกร่งไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

ฅ. เป้าหมายของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

^{๖๔} อุดมพร อมรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระเจ้าอยู่หัว, (สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๗ -๑๒๐.

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๐-๙๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ได้กล่าวถึงเป้าหมายของมนุษย์ไว้ว่า มนุษย์เมื่อเกิดมาแล้วย่อมมีเป้าหมายชีวิตแล้วก็ต้องพยายามทำให้สำเร็จ และเป้าหมายของชีวิตมี ๓ ระดับ ได้แก่ ^{๗๐}

๑. เป้าหมายเบื้องต้น คือ การเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัว ได้ ต้องมีอาชีพและอาชีพต้องบริสุทธิ์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันหรือประโยชน์ปัจจุบัน ๔ ได้แก่

- ๑) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืน
- ๒) มีเงินมีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้
- ๓) มีสถานภาพที่ดีเป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม
- ๔) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าถือ

๒. เป้าหมายระดับกลาง คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เท่าที่สามารถทำได้ กระทำด้วยเมตตาปัญญาในระดับนี้เรียกว่าสัมปรายิกัตถะประโยชน์ มี ๕ ได้แก่

- ๑) ความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ๒) มีความภูมิใจในชีวิต สะอาดที่ได้ประพฤติสุจริต
- ๓) มีความอึดใจในชีวิต มีคุณค่าที่ได้เสียสละทำประโยชน์
- ๔) ความแก้แค้นล้างแค้นใจที่มีปัญญาแก้ปัญหาในชีวิต
- ๕) ความโล่งจิต มั่นใจว่าได้ทำความกรรมดีมีทุนประกันภพใหม่

๓. เป้าหมายระดับสูงสุด คือ การบรรลุพระนิพพาน การมหตภิเลส ความโลภ โกรธ และหลง มีความสุข ไม่กลับมาเกิดอีกหลังชีวิตเสียไป ให้ทุกคนบรรลุเป้าหมายนี้ได้ในชาตินี้ แต่ ก็ควรพยายามสะสมบารมีในชาตินี้ต่อไป คือ ประมัตถะประโยชน์ หรือประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่

๑) จุดหมายเพื่อตนเอง หรือประโยชน์ตน คือ ประโยชน์ ๓ ขั้นข้างต้นทำให้เกิดแก่ตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนให้สูงขึ้น

๒) จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ ๓ ขั้นข้างต้น ซึ่งพึงช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ให้บรรลุถึง ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตเขาเองไปจนถึงตามลำดับ

๓) จุดหมายร่วมกัน หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์สุขเพื่อความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งภาวะปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษาเพื่อเกื้อกูลให้ตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดมุ่งหมาย

สรุปได้ว่า การปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนหรือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลนั้นๆ ย่อมจะก่อให้เกิดผลที่ดี วิธีการกระทำที่ดีจึงเป็นการกระทำตามหลักศีลธรรม

^{๗๐} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑ – ๒๒.

ในพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ตรัสสอนโดยเน้นหลักการกระทำและการกระทำทุกอย่างจะต้องมีสติ คือ ระลึกรู้อยู่เสมอว่าจะทำ พูดหรือคิดสิ่งใด และจะต้องมีปัญญาความรู้รอบ รู้อย่างรอบคอบ รู้ให้ถ้วนถี่อีกด้วย การกระทำเช่นนั้นจะให้ผล เป็นอย่างไร ทุกข์หรือสุข ถ้ารู้ว่าจะให้ผลเป็นสุขทั้งแก่ตนและสังคมประเทศชาติ

๒.๖ บทบาทผู้บริหารในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน

ปัจจุบันการศึกษาทางเลือกกำลังได้รับความสนใจ เป็นที่ยอมรับและรัฐให้ความสำคัญมากขึ้นเนื่องจากสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับหลักการปฏิรูปการศึกษา (ดี เก่ง มีสุข) อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าโรงเรียนในระบบนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นคุณธรรม นำความรู้ทำให้โรงเรียนในระบบต้องเร่งดำเนินงานตามนโยบาย แต่มีปัจจัยหลายอย่าง ที่ทำให้โรงเรียนในระบบไม่ประสบความสำเร็จเหมือนอย่างโรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือก นั้นแสดงให้เห็นว่าการศึกษาทางเลือกนั้นจะเป็นทางรอดให้กับโรงเรียนที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียนนำไปเป็นแนวทางพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีจริง อย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นเรื่องท้าทายมาก มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้โรงเรียนทางเลือกที่เน้นพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมผู้เรียนประสบความสำเร็จ ได้แก่ ^{๗๑}

๑. ผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือกด้านคุณธรรม จริยธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม มีความรัก ความเมตตาต่อครู และลูกศิษย์มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความเข้าใจที่แท้จริงในการพัฒนาผู้เรียน โดยปัจจุบันที่ควรเน้นเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ อาจมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม มีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนที่เป็นระบบ มีเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น โรงเรียนสัตยาไส ของ ดร.อาจอน ชุ่มสาย ณ อยุธยา ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม มีชื่อเสียงมีวิสัยทัศน์ และมีรูปแบบในการพัฒนาคุณธรรมที่เป็นระบบเน้นการบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้ผู้เรียนได้ซึมซับภายใต้บรรยากาศที่สงบเป็นสมาธิเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนดี

๒. มีรูปแบบการพัฒนาที่เป็นระบบ กล่าวคือ โรงเรียนทางเลือกผู้บริหารมักจะเป็นผู้คิดรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาที่เป็นระบบ เช่น

๑) มีแนวคิด เป้าหมายที่ชัดเจนว่าใช้แนวคิด ยึดหลักปรัชญาใด มีเป้าหมายมุ่งให้ผู้เรียนเป็นอย่างไร และยึดหลักจิตวิทยามนุษย์นิยมแนวใหม่ที่มีจุดเน้นในการเคารพในคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งโรงเรียนในระบบส่วนใหญ่ยังใช้จิตวิทยาสัตว์ที่เน้นการลงโทษ และให้รางวัล

^{๗๑} gotoknow.org/blog/jantakoon/259325. (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๕),

เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี แต่กลับทำให้เด็กก้าวร้าว มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ไม่ได้เป็นคนดีจากภายใน การพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีจากภายในนั้นเราคงต้องพัฒนาที่จิต และปัจจุบันแนวทางจิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวทางสำคัญที่กำลังได้รับความสนใจของนักการศึกษา ที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมในตัวผู้เรียนอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจด้านในของตัวเอง (การใช้จิตคิดใคร่ครวญจนเกิดปัญญา จิตอิสระ จิตเป็นกุศล (จิตอาสา) รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง หรือเพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข

๒) มีระบบการในการรับนักเรียน โดยส่วนใหญ่แล้วโรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือกทางด้านคุณธรรมจะรับนักเรียนเข้าเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลต่อเนื่องจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื่องจากการพัฒนาคุณธรรมผู้เรียนนั้นขึ้นอยู่กับวุฒิ

๑) หลักธรรมที่เป็นปัจจัยในการคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน

ก. อิทธิบาท ๔

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวว่า อิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จและมีความสุขไปด้วย คือ ศรัทธา ความศรัทธา คือ ความเชื่อมั่น เป็นตัวเบิกโรงในการทำงานได้ประสบผลสำเร็จและมีความสุขกับงาน ยิ่งได้รวมพลังกับธรรมข้ออื่นก็จะเพิ่มความสำเร็จเพิ่มความสุขในการทำงานยิ่งขึ้นนั้น เรียกว่า อิทธิบาท ๔ ได้แก่^{๗๒}

๑. จันทะ ความพอใจ ความต้องการจะทำ ใฝ่ใจที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาที่จะให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป จันทะเป็นองค์ธรรมหนึ่งในอิทธิบาท ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้การทำงานใด ๆ ประสบความสำเร็จ

๒. วิริยะ ความเพียร นั้น คือ ความมุ่งมั่นในการทำงานสิ่งใดให้สำเร็จ ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคขัดขวางใด ๆ วิริยะเป็นองค์ธรรมของหมวดธรรมชื่อ อิทธิบาท พระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการความเพียร เช่น ความเพียรที่เกิดจากตนเอง และความเพียรที่บุคคลอื่นช่วยกระตุ้น

๓. จิตตะ เอาจิตฝึกใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำ และทำในสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

^{๗๒}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การบริหารจัดการแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖ – ๒๐.

๔. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบ เหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้นในสิ่งนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

สรุปความได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจะประสบผลสำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์ ดังกล่าวได้ คือ ต้องได้รับการสนับสนุนจากหลาย ๆ ด้าน เช่น ต่อครอบครัวและชุมชนในวงกว้าง และมีปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณธรรมนั้นประกอบด้วย

๑. การบริหารจัดการที่ดี

๒. การมีรูปแบบการดำเนินงานที่มุ่งใจให้ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรม เนื้อหาหลักสูตรมีความน่าสนใจเหมาะสมกับสถานการณ์

๓. การสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมอย่างพอเพียง และความร่วมมือจากทุกฝ่ายซึ่งจะหนุนเสริมให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

๒) แนวทางการปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม

ตามที่รัฐบาลได้แถลงนโยบายด้านความมั่นคงภายในราชอาณาจักรและนโยบายด้านยาเสพติด เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๒ ในส่วนของกระทรวงวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมโครงการ รั้วสังคมและโครงการรั้วโรงเรียน ซึ่งสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง จะต้องดำเนินการในส่วนของงานเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม คือ การเร่งรัดให้สถานประกอบการร้านเกม ร้านอินเทอร์เน็ต ให้ปฏิบัติตามกฎหมาย เน้นการควบคุมการปิด-เปิด ของร้านเกม ร้านอินเทอร์เน็ตให้ตามเวลาที่กำหนด และจัดระเบียบเกมถอดเกมที่ไม่เหมาะสมออก ส่งเสริมและสร้างเกมที่มีประโยชน์ สร้างสรรค์

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมือง สังคมชนบท หรือชุมชนต่าง ๆ เด็ก เยาวชนและประชาชน จะมีพฤติกรรมบริโภคนิยมสูง ขาดวินัย ขาดแบบอย่างที่ดี ในด้านคุณธรรม จริยธรรม สำหรับการดำรงชีวิต เช่น มีการเข้าร่วมกิจกรรมด้านศาสนา หรือประเพณีที่ดั่งามน้อยลงทุกวัน เด็ก เยาวชน หรือประชาชน จะหันมาเลือกบริโภคด้านเทคโนโลยีที่แฝงไปด้วยความรุนแรง เช่น ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ เกมออนไลน์ เกมคอมพิวเตอร์ และเกมอื่นๆ มากขึ้น ประกอบกับสถาบันครอบครัว พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูก ทำให้เด็ก เยาวชนมีความเสี่ยงสูงที่จะกระทำความผิดต่อกฎหมาย โดยรับข้อมูลไม่สุภาพ เช่น เว็บโป๊ เกมอินเทอร์เน็ตแม้แต่การรวมกลุ่มที่มักจะเลือกค่านิยมที่ผิด กล่าวคือ ยาเสพติด ทุกประเภท จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมสนับสนุน ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทุกแห่ง เป็นเครือข่ายในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองให้ทุกคนมีความรัก ห่วงแหน และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมที่ดั่งาม ให้กับผู้อยู่ในชุมชน สังคมของ

ตนเองเลือกรับและปรับใช้สิ่งที่เกิดขึ้นทางด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมที่ดำรงมา^{๗๓}

การดำเนินงานดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้ตามนโยบายของรัฐบาลด้านศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งนโยบายสำคัญที่เร่งด่วนของรัฐมนตรีกว่ากระทรวงมหาดไทย ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด และการจัดระเบียบสังคม จำเป็นต้องส่งเสริมสนับสนุนภาคประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานวัฒนธรรม อันเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานตามแนวคิดดังกล่าว คือสร้างจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้กับสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทุกด้านเข้ามาเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในสังคมชุมชนท้องถิ่นของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดมีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน

๑. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน

๒. เพื่อให้เจ้าหน้าที่และสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายทางวัฒนธรรมเป็นแกนนำในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน/สังคม

๓. เพื่อให้เจ้าหน้าที่และสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายทางวัฒนธรรมเป็นแกนนำของชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสานวิถีชีวิตที่ดีงามและการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน

๔. เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมงานเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมไปสู่ประชาชนชุมชนองค์กรต่าง ๆ ได้รับความทราบทั่วถึง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการปลูกจิตสำนึกของสังคมพุทธศาสนาว่า ตามหลักพระพุทธศาสนาพุทธศาสนิกชนจะต้องมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูงโดยมีคำอธิบายดังต่อไปนี้^{๗๔}

๑. มองกว้าง พระพุทธศาสนาสอนให้เรา มองกว้าง กล่าวคือไม่ให้มองแค่ตัวเอง ไม่ให้มองแค่สังคมของเรา แต่ให้มองทั้งโลก ให้มีปัญญามองเห็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุ

^{๗๓} วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, รายงานผลการดำเนินงานโครงการปลูกจิตสำนึกและเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง ประจำปี ๒๕๕๒, (อบรมสมาชิก อบท./เจ้าหน้าที่ อบท./ผู้ดูแลงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม/และเครือข่ายวัฒนธรรม), หน้า ๓๒.

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๖.

ปัจจัยในสรรพสิ่ง ในธรรมชาติทั้งหมด เรามองว่าธรรมชาติทั้งหมดนี้เป็นระบบแห่งปัจจัยสัมพันธ์ สิ่งทั้งหลายในจักรวาลนี้มีความสัมพันธ์ พึ่งพาอิงอาศัยและส่งผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น และให้มีเมตตากรุณาดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจต่างๆ แม้แต่ไม่เห็นคนต่างชาติเหล่านั้น แต่ตนเองเดินทางไปในบ้านเมืองของตัว มองเห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ทักษะภาพในธรรมชาติแวดล้อมที่ยังคงอยู่ในสภาพอันดี และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี แล้วเกิดความรู้สึกชื่นใจ อยากให้คนต่างบ้านต่างเมืองมาเห็น และนึกว่าถ้าเขามาเห็นแล้ว เขาก็จะชื่นชม เมื่อนึกไปและทำให้เป็นไปจริงได้อย่างนี้แล้ว ก็เกิดความปิติ เอิบอิ่มปลาบปลื้มใจ ภูมิใจในประเทศชาติ บ้านเมือง ความรู้สึกนึกคิดอย่างนี้ ถ้ามีขึ้นเกิดขึ้นเสมอ ๆ ก็จะชักนำจิตใจและความคิดไปในทางที่ดีงาม และสร้างสรรค์ จะทำให้ชีวิตและสังคมเจริญพัฒนาไปในทางที่ดีงามถูกต้อง

มองกว้างนั้น ถ้ายังมองออกไปไม่ถึงทั้งโลกหรือถึงอารยธรรมของมนุษยชาติ ก็ขอให้มิจิตสำนึกทางสังคม ในระดับประเทศชาติของตัวเองก่อน เป็นการค่อยๆ ฝึก ค่อยๆ พัฒนากันไป ขยายทัศนะออกไป ไม่ใช่มองอยู่แค่ตัวเองและผลประโยชน์ของตัวเองหรือเอาแต่กลุ่ม แต่พวกของตัวแล้วก็กระทบกันไป กระแทกกันมา อยู่แค่นั้น จิตสำนึกทางสังคมนั้น ตอนแรกเอาแค่ให้มีความรักบ้านเมือง มีความซาบซึ้งภูมิใจในความดีงามของชุมชนหรือสังคมของตน ซึ่งจะแสดงออกมาในจิตใจ เช่น เมื่อเห็นคนต่างประเทศเข้ามาในบ้านเมืองของตน ก็คิดนึกว่า ถ้าคนต่างชาติเหล่านั้นเดินทางไปในประเทศ ได้เห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงามในบ้านเมืองของเรา และประชาชนที่อยู่ดีมีสุขมีน้ำใจ เขาก็ควรจะชื่นชม

๒. คิดไกล พระพุทธศาสนาสอนให้ คิดไกล ไปข้างหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมายสูงสุด ให้มีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน โดยมีปัญญาสืบค้นหยั่งรู้เหตุปัจจัยยาวไกลในอดีต และมีความไม่ประมาทที่จะป้องกันความเสื่อมและสร้างสรรค์เหตุปัจจัยให้พร้อมที่จะนำไปสู่ความเจริญงอกงามในอนาคต บนฐานแห่งชีวิตที่อยู่กับปัจจุบัน ที่จัดการกับปัจจุบันให้ดีที่สุด ด้วยการพัฒนาดนท้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา ให้ชีวิตงอกงามสมบูรณ์จนถึงพระนิพพาน นี่คือการคิดไกลอย่างยิ่ง

๓. ใฝ่สูง ก็คือใฝ่ธรรมมุ่งแสวงหาความรู้ให้เข้าถึงความจริงแท้ ปรรณนาจะสร้างสรรค์ความดีงาม บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สังคม ให้ชีวิตและสังคมบรรลุความดีงามประเสริฐเลิศด้วยธรรม เหมือนดังพระโพธิสัตว์ที่ตั้งปณิธานใฝ่ปรรณนาโพธิญาณ มีใจเด็ดเดี่ยว มุ่งหวังบรมธรรม อย่างนี้จึงจะเรียกว่าใฝ่สูง

ความใฝ่สูง คือใฝ่ธรรม ที่เป็นหลักการใหญ่ประจำใจของคนทั้งสังคม คือ การถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพธรรม บูชาธรรม คนในสังคมนี้จะต้องเชิดชูบูชาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ยึดเอาธรรม คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงามนั้นเป็นบรรทัดฐาน ถ้าสังคมไทยเป็นสังคมแห่งความใฝ่ธรรมได้อย่างนี้ ก็ถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นสังคมที่มีอุดมธรรม ถ้า

คนไทยมีอุดมธรรมแล้ว ปัญหาต่างๆ ที่เลวร้ายทั้งหลายจะหมดไป และความเจริญพัฒนาที่แท้จริงอันพึงปรารถนา ก็จะตามมา

๓) กิจกรรมดำเนินการ

๑. วิทยาการให้ความรู้ในเรื่อง ผู้นำชุมชนกับการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม/การอนุรักษ์ พื้นฟูสืบสาน วิถีชีวิตที่ดีงามในชุมชน และเป็นการสร้างความตระหนักให้ทุกคนได้เห็นคุณค่า ความสำคัญของการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนในสังคมดำเนินชีวิตอย่างประสานสอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องช่วยกันเฝ้าระวังและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มิให้เปี่ยงเบนไปในทิศทางที่ไม่เหมาะสม เช่น แนวทางการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น การศึกษาศาสนา กับ การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม ^{๗๕}

๒. แบ่งกลุ่มเสวนาเสนอแนวทางการดำเนินงานเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมในชุมชน เรื่อง สถานการณ์ปัจจุบันด้านสื่ออินเทอร์เน็ต เกม คาราโอเกะ ภาพยนตร์และหนังสือการ์ตูน ในจังหวัดพัทลุงและแนวทางการดำเนินงานเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม- แบ่งกลุ่มอภิปราย / นำเสนอประเด็นปัญหา / แนวทางการแก้ไขและแนวทางการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม สรุปผลการอภิปรายซักถามปัญหา/ตอบปัญหาโดย วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง มีประเด็นปัญหา ดังนี้

๑. ด้านครอบครัว
๒. ด้านศาสนา
๓. ด้านการศึกษา
๔. ด้านวัฒนธรรม
๕. ด้านสื่อต่างๆ
๖. ด้านยาเสพติด
๗. ด้านการบริโภค
๘. ด้านการพนัน
๙. ด้านเสรีภาพและการแสดงออกทางเพศ

มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ ได้กล่าวถึง จิตสาธารณะการปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดจากภายใน "จิตสาธารณะ" เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้คนรู้จักเสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ มี

^{๗๕} วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, รายงานผลการดำเนินงานโครงการปลูกจิตสำนึกและเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง ประจำปี ๒๕๕๒, เรื่องเดียวกัน.

ความร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักการในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม ^{๗๖}

จิตสาธารณะ (Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้ง ขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การ

ประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมนั้นสามารถกระทำได้ โดยมีแนวทางเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. โดยการกระทำตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม

๒. มีบทบาทต่อสังคมในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหาสร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

๓) แนวทางการสร้างจิตสาธารณะ

การสร้างจิตสาธารณะ เป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอนถ้าใจตนเองไม่ยอมรับ จิตสาธารณะก็ไม่เกิด ฉะนั้นคำว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้างจิตสาธารณะถ้าตนเองไม่เห็นความสำคัญแล้วคงไม่มีใครบังคับได้นอกจากใจของตนเองแล้ว แนวทางที่สำคัญในการจิตสาธารณะยังมีอีกหลายประการถ้าปฏิบัติได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ดังนี้

๑. สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพหน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม

๒. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเอง คือส่วนหนึ่งของสังคม ต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวม ทั้งต่อประเทศชาติ และโลกใบนี้

^{๗๖} มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอมพันธ์จำกัด ๒๕๕๐,

๓. ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเอง เช่นกันอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไข เช่น ช่วยกันดำเนินการให้โรงงานอุตสาหกรรมสร้างบ่อกักน้ำทิ้งก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

๔. ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วยทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตัวอย่างหลักธรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับตนเอง คือ การช่วยเหลือหรือพึ่งพาตนเอง ที่พุทธศาสนิกชนได้ยืมจากพุทธศาสนาอยู่เสมอ คืออัตตาหิ อัตตโน นาโถ หรือตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

อาทิตา ชุตระกุล ได้กล่าวถึง จิตสำนึกคุณภาพ (Quality Awareness) หมายถึง การที่ผู้ปฏิบัติงานมีการรับรู้ถึงผลกระทบที่ได้จากการปฏิบัติงาน หรือมีสติรู้ว่าจะปฏิบัติงานนั้น ต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สินค้า หรือบริการที่ได้มีคุณภาพ หรือได้มาตรฐานตรงตามที่กำหนดเอาไว้^{๗๗} เป็นการเรียนรู้ถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทั้งตนเองให้เจริญก้าวหน้า ถ้าหากพนักงานในหน่วยงาน หรือองค์กรใด ไร้ซึ่งความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องแล้วไซ้ องค์กรนั้นก็ยากที่จะอยู่รอด” การเรียนรู้แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ การเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ขององค์กร

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรยึดหลักปรัชญาใด มีเป้าหมายมุ่งให้ผู้เรียนเป็นอย่างไร ที่มีจุดเน้นในการเคารพในคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งโรงเรียนในระบบส่วนใหญ่ยังใช้จิตวิทยาสัตว์ที่เน้นการลงโทษ และให้รางวัลเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี แต่กลับทำให้เด็กก้าวร้าว มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ไม่ได้เป็นคนดีจากภายใน การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนดีเกิดจากภายในนั้น เราคงต้องพัฒนาที่จิต และปัจจุบันแนวทางสำคัญที่กำลังได้รับความสนใจของนักเรียน ให้มีคุณธรรมในตัวผู้เรียนอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจด้านในของตัวเอง (การใช้จิตคิดใคร่ครวญจนเกิดปัญญา จิตอิสระ จิตเป็นกุศล (จิตอาสา)รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง หรือเพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข

๒.๗ ทฤษฎีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

^{๗๗} อาทิตา ชุตระกุล, จิตสำนึกคุณภาพ “แหล่งที่มาของข้อมูล::service.christian.ac.th/mda/HTML/speed.ppt (25 มิ.ย.55),

ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัด การปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุขโดย ๘ คุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย ^{๗๘}

๑. ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้จนมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รั้งงานที่ทำตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

๒. ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

๓. ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกสำเอียง หรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

๔. มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบันองค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นใน ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

๕. สุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

๖. สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ทนอยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกฝนจิตใจให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจและสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

๗. สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รั้งบทบาทของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุมีผล ยอมรับความแตกต่าง ความ

^{๗๘} กระทรวงศึกษาธิการ,สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ** ค้นจาก www.fda.moph.go.th/depart/FDADClear/enoughtheory.pdf. พระราชดำรัสเศรษฐกิจแบบพอเพียง. ๒๕๕๕.

หลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

๘. มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

๑. กระบวนการปลูกฝัง สร้างเสริมจริยธรรม^{๗๙}

กระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงตามสภาพธรรมชาติ เป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรม แตกต่างจากสัตว์ร่วมโลกชนิดอื่นการกล่อมเกลางานสังคม ยังหมายถึง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เช่น การใช้ภาษาพูด อ่าน เขียน มารยาททางสังคม เป็นต้น ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้วัฒนธรรม และสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง การที่สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน เช่น คนไทยมีบุคลิกภาพอ่อนโยนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ชาวตะวันตกมีบุคลิกภาพแข็งกระด้าง ไม่มีระบบ การเคารพผู้อาวุโส การกล่อมเกลางานสังคมเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของคนในสังคมด้วย รูปแบบการกล่อมเกลางาน ๒ ทางคือ

๑) การกล่อมเกลางานตรง (Direct Socialization) เป็นการสอนหรือบอกโดยตรง เช่น พ่อแม่สอนลูก ครูสอนนักเรียน

๒) การกล่อมเกลางานอ้อม (Indirect Socialization) เป็นการเรียนรู้โดยอ้อม การสังเกตเลียนแบบ เช่น ลูกเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมกรรมการรับประทานอาหารในงานเลี้ยงแบบเป็นทางการปัจจัยที่สัมพันธ์กับการกล่อมเกลางานสังคม ซึ่งควรพิจารณาในการวางแผนมีหลายประการเช่น ปัจจัยทางชีววิทยา เช่น สรีระร่างกาย เพศ ส่งผลต่อการได้รับการอบรมที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นพบว่าปัจจัยสำคัญอื่น ๆ เช่น การปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว สถานภาพทางสังคม ภาษา การได้รับการยอมรับในสังคม การกล่อมเกลางานสังคมล่วงหน้า และการกล่อมเกลางานสังคมภายหลัง

๒. การฝึกอบรมจริยธรรม

การฝึกอบรมจริยธรรม (Ethical. Training) มี ๒ แนวทางใหญ่ ๆ คือ^{๘๐}

ก) แนวทางเชิงบังคับให้ปฏิบัติตาม (Compliance. Model) เป็นเรื่องการวางกฎระเบียบข้อกำหนด และแนวทางปฏิบัติต่างๆ ที่ถูกระบุว่า ถูกต้องเหมาะสม และนำมา

^{๗๙} ค้นจาก www.senate.go.th/committee2551/committee/files/. (วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕),

^{๘๐} ค้นจาก www.senate.go.th/committee2551/committee/files/. (วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕),

กำหนดให้บุคคลทั่วไปต้องประพฤติตาม เพื่อแสดงถึงการมีจริยธรรม การพิจารณาว่าพฤติกรรมใดมีจริยธรรมหรือไม่นั้น จะยึดหลักกฎหมายเป็นพื้นฐาน ซึ่งได้กำหนดแนวทางปฏิบัติต่างๆ ว่าควรทำ หรือไม่ควรทำอะไร ควรหลีกเลี่ยงพฤติกรรมแบบใด มีการตรวจสอบให้ประพฤติปฏิบัติตามที่วางไว้ และการลงโทษผู้กระทำความผิด อันเป็นลักษณะเชิงลบให้ความสำคัญในการป้องกันการฉ้อฉล ทุจริตประพฤติมิชอบ

ข) แนวทางเชิงศักดิ์ศรี (Integrity Model) เป็นเรื่องของการเสริมสร้างขีดสมรรถนะทางคุณธรรม และพฤติกรรมอันเหมาะสมที่มุ่งพัฒนาทักษะความสามารถของบุคคลในการที่จะเข้าใจ หยั่งรู้ ตระหนักถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อสร้าง และนาพาตนเองสู่การเป็นผู้มีจริยธรรม บุคคลนั้นจะต้องมีความสามารถในการพิจารณาถึงเหตุและผลเพื่อแสดงถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติต่อผู้อื่น การฝึกอบรมรูปแบบนี้มุ่งเน้นความพยายามที่จะจูงใจให้บุคลากรประพฤติตนสูงกว่ามาตรฐานปกติ มิใช่เป็นเพียงยึดกฎระเบียบเป็นบรรทัดฐานเท่านั้น

สรุปได้ว่า ๘ คุณธรรมพื้นฐาน ข้างต้น สถาบันการศึกษาจึงควรเร่งรัดนำไปปลูกฝังคุณธรรมพัฒนา ให้กับเยาวชนของชาติ เพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข ก้าวสู่สังคมคุณธรรมนำความรู้ โดยขอความร่วมมือจาก สถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาอื่นๆ เพื่อให้การดำเนินการประสบความสำเร็จสามารถนำไปสู่การปฏิบัติยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้นทุกฝ่ายจะต้องมีความตั้งใจ และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้ใหญ่ควรเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชน พ่อแม่ต้องดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิด ครูต้องมีจิตสำนึกและวิญญูณของความเป็นครูเพิ่มขึ้น ภาครัฐและเอกชน องค์กรศาสนา และสื่อมวลชน ต้องตื่นตัว กระตือรือร้น และผนึกกำลังเพื่อการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าอย่างมั่นคง อย่างน้อยที่สุดทุกคนควรทำงานให้เต็มกำลัง เต็มความสามารถ และเต็มเวลาด้วย ๘ คุณธรรมพื้นฐานคือ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ หากเกิดขึ้นกับครอบครัว ชุมชน หน่วยงาน สถาบัน ตลอดจนประเทศใดแล้ว โดยเฉพาะประเทศไทยนั้นก็จะพ้นวิกฤติทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม พัฒนาชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า เป็นสังคมคุณธรรมนำความรู้ ชีวิตของคนในชาติ คงจะดีกว่าเดิม สังคมไทยจะสงบสุขกว่านี้ ประเทศไทยก็คงเป็นไทยอยู่ตลอดไป มีการพัฒนาอย่างรุดหน้าไม่ด้อยกว่าประเทศใดในโลกนี้ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างแน่นอน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยในประเทศ

จรุงภรณ์ กลางบุรัมย์ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาการดำเนินการส่งเสริมวินัยนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า ก่อนการพัฒนา นักเรียนไม่ตรงเวลาในการมาโรงเรียน การเข้าชั้นเรียน การส่งงานตามกำหนด แต่งกายไม่ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ไม่รับผิดชอบการทำความสะอาดห้องเรียนและบริเวณโรงเรียน ซึ่งมีนักเรียนจำนวนมากที่มีพฤติกรรมขาดความรับผิดชอบ จากนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๑๗ คน ผลการพัฒนาการดำเนินการ โดยการประชุมคณะครูระดมความร่วมมือ ความคิดเห็นของบุคลากรทุกฝ่าย พบว่านักเรียนมีวินัยและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นโดยมาโรงเรียนทันเวลา ส่งงานตรงต่อเวลา แต่ยังมีปัญหาในด้านความสะอาด ยังมีนักเรียนบางส่วนที่ยังไม่ตระหนักและเห็นความสำคัญของการประพฤติตนให้อยู่ในระเบียบของทางโรงเรียนจึงได้จัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ ๒ โดยได้กำหนดกิจกรรม ๒ กิจกรรม คือกิจกรรมการจัดสัปดาห์แห่งความสะอาดของการแต่งกาย และความสะอาดของนักเรียน และกิจกรรมการจัดประกวดเขตพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งเมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมแล้วผลปรากฏว่า นักเรียนมีการพัฒนาด้านการรักษาความสะอาดดีขึ้นอย่างมาก คือ นักเรียนรู้จักรักษาความสะอาดของร่างกายและชุดนักเรียน รู้จักรักษาความสะอาดของห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม ตลอดจนบริเวณโรงเรียน โดยการไม่ทิ้งเศษกระดาษลงพื้นที่ยังช่วยกันทำความสะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบด้วยความสมัครใจและตระหนักในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยจิตสำนึกของตนเอง ซึ่งส่งผลให้นักเรียนตรงเวลาเพื่อมาทำความสะอาดในเขตพื้นที่รับผิดชอบ^{๔๑}

ไมตรี อินอุ่นโชติ ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างนักเรียน ใน ๒ ด้าน คือ การแต่งกายและด้านความสะอาด พบว่า สภาพก่อนพัฒนา วินัยด้านการแต่งกายนักเรียนโรงเรียนบ้านขามวิทยาคมแต่งกายผิดระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน ได้แก่ ไม่แต่งเครื่องแบบนักเรียน แต่งกายไม่เรียบร้อย ไว้ผมยาว และสวมเครื่องประดับ มีจำนวน ๖๐ คน จากนักเรียนทั้งหมด จำนวน ๑๘๖ คน ส่วนวินัยด้านความสะอาด นักเรียนไม่รักษาความสะอาดภายในโรงเรียน ได้แก่ ไม่เก็บกวาดทำความสะอาดห้องเรียน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องเรียน ทิ้งขยะไม่เป็นที่ทำให้บริเวณโรงเรียนสกปรกมีจำนวน ๖๕ คน กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าจึงดำเนินการพัฒนาในวงรอบที่ ๑ โดยใช้กลยุทธ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศภายใน ในการ

^{๔๑} จรุงภรณ์ กลางบุรัมย์, “การพัฒนาการดำเนินงานการส่งเสริมวินัยนักเรียนโรงเรียนพระกุมารจังหวัดร้อยเอ็ด”, ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐),

ประชุมเชิงปฏิบัติการนั้น ที่ประชุมได้มีมติกำหนดกิจกรรมพัฒนา ๓ กิจกรรม คือการอบรมวินัย หน้าที่ตรง การตรวจเครื่องแบบและการแต่งกาย และการแบ่งเขตพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งในแต่ละ กิจกรรมมีการนิเทศ ติดตามผล โดยกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอย่างใกล้ชิด ส่วนในวงรอบที่ ๒ ได้เพิ่มกลยุทธ์ คือการจัดสัปดาห์ส่งเสริมการแต่งกายและความสะอาดขึ้น ซึ่ง ประกอบด้วยกิจกรรมพัฒนา คือ ประกวดคำขวัญ คัดเลือกนักเรียนต้นแบบด้านการแต่งกาย ประกวดความสะอาดห้องเรียนและเขตพื้นที่รับผิดชอบ และมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่ชนะการ ประกวด ผลการดำเนินงานทั้ง ๒ วงรอบพบว่า

๑. วินัยด้านการแต่งกาย จากผลของการดำเนินงานในวงรอบที่ ๑ มีจำนวน นักเรียนที่ขาดวินัยด้านการแต่งกายลดลงเหลือ ๘ คน แต่ยังไม่เป็นที่พอใจของกลุ่มผู้ร่วมศึกษา ค้นคว้า จึงได้ดำเนินการพัฒนาในวงรอบที่ ๒ ปรากฏว่า เหลือนักเรียนที่ขาดวินัยเพียง ๒ คน เท่านั้น ผลของการดำเนินงานส่งผลให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในระเบียบการแต่งกาย มีความตระหนักและประพฤติตนให้อยู่ในระเบียบวินัยของโรงเรียนเป็นที่พึงพอใจของกลุ่มผู้ร่วม ศึกษาค้นคว้า

๒. วินัยด้านความสะอาด มีจำนวนนักเรียนที่ขาดวินัยด้านการรักษาความ สะอาดห้องเรียนและบริเวณที่ได้รับมอบหมาย ในการดำเนินงานในวงรอบที่ ๑ ลดลงเหลือ ๑๐ คน และลดลงอีกในวงรอบที่ ๒ เหลือเพียง ๓ คน ส่งผลให้โรงเรียนสะอาด สวยงาม มีความเป็น ระเบียบเรียบร้อยขึ้น และมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้เป็นอย่างดี

การพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียน โรงเรียนบ้านขามวิทยาคม อำเภอปางดะ จังหวัดกาฬสินธุ์ ครั้งนี้ บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ การลดจำนวนนักเรียน ที่ประพฤติผิดวินัยด้านการแต่งกายและด้านความสะอาดลงได้ ทำให้นักเรียนมีวินัยเพิ่มขึ้นอย่าง ชัดเจน เป็นที่น่าพอใจของกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เป็นข้อมูล สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียนของโรงเรียน และโรงเรียนอื่นที่สนใจต่อไป^{๕๒}

บุญนุช วรรณโกวิท ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยด้าน การแต่งกาย พบว่า สภาพปัจจุบันครูที่ปรึกษา ครูฝ่ายปกครอง ครูเวรประจำวันไม่ได้เอาใจ ใส่ในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่มีการประสานงานการประชุมปรึกษาหารือ หาแนวทางแก้ไข พฤติกรรมด้านการแต่งกาย เช่น นักเรียนแต่งกายด้วยเครื่องแบบและการปฏิบัติในเรื่องการแต่ง

^{๕๒} ไมตรี อินอุ่นโชติ, “การพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียนโรงเรียนบ้านขาม วิทยาคม อำเภอปางดะ จังหวัดกาฬสินธุ์”, ปริญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘),

กายไม่ถูกระเบียบของโรงเรียนเทศบาลพลประชานุกูลว่าด้วยการแต่งกาย พ.ศ. ๒๕๕๐ การพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนด้านการแต่งกายใน วงรอบที่ ๑ โดยใช้กลยุทธ์ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการปรับพฤติกรรมโดยใช้เทคนิคการเสริมแรงทางบวก มีกิจกรรม ๔ กิจกรรม คือ กิจกรรมการรับนักเรียนหน้าประตูโรงเรียนกิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมพี่ดูแลน้อง และกิจกรรมคัดเลือกนักเรียนตัวอย่างในวงรอบที่ ๒ มี กิจกรรม ๕ กิจกรรม คือ กิจกรรมการรับนักเรียนหน้าประตูโรงเรียนกิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมพี่ดูแลน้อง กิจกรรมคัดเลือกนักเรียนตัวอย่างและกิจกรรมการกำกับติดตามผลการพัฒนาพบว่า นักเรียนกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๓๕ คน มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกล่าวคือ หลังการดำเนินการพัฒนาพบว่า (๑) นักเรียนที่แต่งกายด้วยเครื่องแบบที่ไม่ถูกต้องอย่างเดียว จำนวน ๔ คน หลังการพัฒนาเสร็จสิ้นยังเหลือนักเรียนที่แต่งกายด้วยเครื่องแบบที่ไม่ถูกต้องจำนวน ๑ คน (๒) นักเรียนที่ปฏิบัติในเรื่องการแต่งกายไม่ถูกต้องอย่างเดียว จำนวน ๒๗ คน หลังการพัฒนาเสร็จสิ้นยังเหลือนักเรียนที่ปฏิบัติในเรื่องการแต่งกายไม่ถูกต้อง จำนวน ๓ คน(๓) นักเรียนที่ปฏิบัติผิดระเบียบทั้ง ๒ อย่าง จำนวน ๔ คน หลังการพัฒนาเสร็จสิ้นยังเหลือนักเรียนที่ปฏิบัติไม่ถูกต้อง จำนวน ๑ คน ดังนั้น โรงเรียนจึงจำเป็นต้องดำเนินการพัฒนาต่อไปเพื่อให้ นักเรียนมีวินัยด้านการแต่งกายที่ถูกระเบียบของโรงเรียน

ณัฐมา ชันติธรรมกุล ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรักในพุทธศาสนา” ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการมีเมตตา เพราะทางพุทธศาสนาจัดความรักกับความเมตตาเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ เมตตา กรุณา หมายถึง การมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น จากงานวิจัยสรุปได้ว่า รักในทางพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ ^{๔๓}

๑) ความรักตนเอง เป็นความรักแบบสเนหา ที่เจือด้วยตัณหาอันประกอบไปด้วยคุณคือ เป็นความสุขขั้นต่ำของมนุษย์ เป็นความสุขสบายทางร่างกาย เป็นความสุขใจชื่นฉ่ำใจสบายใจ ส่วนโทษคือเป็นความสุขที่เจือด้วยความทุกข์ และก่อให้เกิดอคติได้

๒) ความรักผู้อื่นจัดเป็นความรักแบบเปมะ เกิดจากเหตุปัจจัย ๒ ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน และด้วยการเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน ดังนั้นจึงสามารถแบ่งเป็น ๓ อย่างคือ ๑. ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก ๒. ความรักระหว่างสามีภรรยา ๓. ความรักระหว่างเพื่อน

^{๔๓} ณัฐมา ชันติธรรมกุล, “การศึกษาความรักในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาพระพุทธศาสนา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๑-๑๐๔.

๓) ความรักแบบเมตตา เป็นความรักที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข และสามารถพัฒนาความรักแบบเมตตาให้เป็นเป็นความรักแบบเมตตาอุปมัญญา คือความรักที่แผ่ไปสู่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายด้วยความสม่ำเสมอโดยไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

สุทิวรรณ ตันตริจนาวงศ์ และศศิกัญจน์ ทวิสววรรณ ได้อธิบายถึงการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ไว้ว่า กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันต่าง ๆ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดีมีความรู้และอยู่ดีมีสุข โดยคุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย ^{๔๔}

๑. ประหยัด คือ ดำเนินชีวิตด้วยความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักฐานะทางการเงินของตน รู้จักเก็บออม

๒. ซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตนให้ตรงต่อเวลา ต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ

๓. มีวินัย คือ ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา องค์กร ประเทศชาติรวมถึงการมีวินัยต่อตนเอง

๔. สุภาพ คือ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ

๕. สะอาด คือ รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ

๖. สามัคคี คือ เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของบุคคลรอบข้างทั้งที่เป็นเพื่อน เป็นพี่หรือเป็นน้อง และรับทราบทบทวนของตนเอง

๗. มีน้ำใจ คือ รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม หรือผู้อื่นบ้าง

๘. ขยัน คือ มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง สู้งาน กล้าเผชิญอุปสรรค

วิเชียร บุญกล้า ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๓” ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมมีการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงลำดับจากสูงสุดไปหาลดต่ำสุด ดังนี้ ด้านมุกิตา ด้านเมตตา ด้านอุเบกขา และด้านกรุณา ผลการเปรียบเทียบของการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานพบว่า

^{๔๔}สุทิวรรณ ตันตริจนาวงศ์ และศศิกัญจน์ ทวิสววรรณ “การส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ : กรณีศึกษากลุ่มเด็ก/เยาวชนและข้าราชการภาครัฐ”, รายงานการวิจัย, (ทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕ – ๒๖.

ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมีการรับรู้ต่อการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมแตกต่างกันเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ทุกด้านแตกต่างกัน^{๕๕}

กัลยา ศรีปาน ได้ศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนโดยภาพรวมองค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความขยัน ความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวัจนธรรม และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมอยู่ในระดับน้อย และนักเรียนหญิงมีคุณธรรมและจริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชาย มีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ โดยนักเรียนหญิงจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนชายและนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนในระดับที่ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕^{๕๖}

อวยชัย ศรีเกือกกลิ่น ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการแต่งกายของนักเรียน พบว่า การพัฒนาความมีวินัยในด้านการแต่งกายของนักเรียนโรงเรียนบ้านหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา สภาพก่อนการพัฒนานักเรียนโรงเรียนบ้านหินดาดขาดระเบียบวินัยการแต่งกาย โดยมีลักษณะตัวบ่งชี้พฤติกรรมของความมีวินัยด้านการแต่งกาย ๓ ลักษณะ คือแต่งกายถูกต้องตามระเบียบเครื่องแต่งกายและร่างกายสะอาด และเครื่องแต่งกายมีความเรียบร้อยเหมาะสมกับโอกาสและกิจกรรม ผลการพัฒนาปรากฏว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ของโรงเรียนบ้านหินดาด แต่งกายถูกต้องตามระเบียบ และเหมาะสมกับโอกาสและกิจกรรม แต่ยังมีนักเรียนบางคนมีปัญหาในการแต่งกาย ซึ่งผลการพัฒนาดังกล่าว เป็นผลมาจากผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยใช้ ๓ กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรมเพื่อนเตือนเพื่อนกิจกรรมพี่ช่วยน้องในการแต่งกาย กิจกรรมประกวดนักเรียนตัวอย่าง นักเรียนแต่งกายได้ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน มีเครื่องแต่งกาย

^{๕๕} วิเชียร บุญกล้า, “การศึกษาการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๓”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐),

^{๕๖} กัลยา ศรีปาน, “ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ กศ.ม. สาขา การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๓.

ครบชุด แต่งกายสะอาดมากขึ้น โดยสะท้อนให้เห็นว่า การแก้ปัญหาความขาดวินัยของนักเรียน จะประสบผลสำเร็จ ต้องสร้างความรักความอบอุ่นในครอบครัวให้สมบูรณ์มากที่สุด^{๕๗}

สุเมธธา แก่นกุล ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอฟะโต๊ะ สังกัดสำนักงานการศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดชุมพร ผลการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบด้านใฝ่รู้ ความอดทน ความประหยัด ความเมตตากรุณา ความยุติธรรม นักเรียนมีจริยธรรมอยู่ระดับปานกลาง^{๕๘}

มนตรี กำลังดี ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการศึกษามัธยมศึกษาศึกษาจังหวัดพังงา ประชากรกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๕ และ ๖ ผลของการวิจัยพบว่า ระดับจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาองค์ประกอบ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูตกเวที ความเป็นผู้มี วัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในระดับมาก นักเรียนมีสภาพครอบครัวที่ แตกต่างกันไป มีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดย ค่าคะแนนเฉลี่ย ระดับจริยธรรมของนักเรียนจากสภาพครอบครัวปกติสูงกว่านักเรียนจากสภาพครอบครัวไม่ปกติ ผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันโดยภาพรวม พบว่า นักเรียนมีจริยธรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนความ ต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความต้องการ ให้โรงเรียนมีการส่งเสริมจริยธรรมในด้านต่าง ๆ คือ ครูควรจะสอนให้นักเรียนเชื่อฟังพ่อแม่ ครู อาจารย์ ครูควรกระตุ้นให้นักเรียนมีความขยันในการที่จะทำงานส่งครู โรงเรียนควรมีการ รณรงค์ให้ประหยัดพลังงานในโรงเรียน ครูควรจะกดดันให้นักเรียนพูดความจริงต่อกัน โรงเรียนควรจัดให้มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใฝ่รู้ ครูควรจัดกิจกรรมฝึกความ อดทน รณรงค์ให้ใช้จ่ายอย่างประหยัดมีการแข่งกีฬาภายในโรงเรียนเพื่อสร้างความสามัคคี^{๕๙}

^{๕๗} อวยชัย ศรีเกื้อกลิ่น, “การพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการแต่งกายของ นักเรียน โรงเรียนบ้านหินลาด อำเภอยะแอ่ง จังหวัดนครราชสีมา”, **ปริญญาานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑),

^{๕๘} สุเมธธา แก่นกุล, “ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอฟะโต๊ะ สังกัดสำนักงานการศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดชุมพร”, **วิทยานิพนธ์ กศ.ม. สาขาการบริหาร การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๓.

^{๕๙} มนตรี กำลังดี, “ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอกะปง สังกัด สำนักงานการศึกษาจังหวัดพังงา”, **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. สาขาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, ๒๕๕๓). หน้า ๙๖.

วันวิสาฯ ผลิปัญญา ได้ศึกษาการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ พบว่า ก่อนดำเนินการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียน โรงเรียนได้พัฒนางานปกครองนักเรียนโดยใช้กิจกรรมการ ตักเตือนและทำโทษนักเรียนที่แต่งกายผิดระเบียบ ฝ่าฝืนกฎระเบียบของโรงเรียน เนื่องจาก นักเรียนมีจำนวนมาก บุคลากรฝ่ายปกครองมีน้อยไม่เพียงพอ ทำให้การดูแลนักเรียนเอาใจใส่ นักเรียนไม่ทั่วถึง จึงมีนักเรียนที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ แต่งกายไม่ถูกต้องผิดระเบียบไม่ตรงต่อเวลา ขาดความรับผิดชอบ ผู้ศึกษาค้นคว้าและกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและ หาแนวทางแก้ไขปัญหานี้ นำมาสรุปปัญหาและแนวทางแก้ไขโดยร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ของการ พัฒนา คือ ๑) กลยุทธ์ป้องกัน ได้แก่ การอบรมหน้าเสาธงตอนเช้าก่อนเข้าเรียน การอบรมใน ชั่วโมงโฮมรูม และการอบรมสอดแทรกในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๒) กลยุทธ์ แก้ไขได้แก่ กิจกรรมเพื่อนเตือนเพื่อน ๓) กลยุทธ์สนับสนุน ได้แก่ กิจกรรมสร้างนิสัย กิจกรรม นักเรียนวินัยดีเด่น เมื่อดำเนินการพัฒนา

ในวงรอบที่ ๑ พบว่า นักเรียนมีการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ดำเนินกิจกรรม ด้วยความเอาใจใส่ ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม เคารพกฎกติกาที่วางไว้ นักเรียน พัฒนาตนเอง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น นักเรียนมีวินัยด้านการตรงต่อเวลา เข้าเรียนตรง เวลาเข้าแถวเคารพธงชาติตรงเวลา การส่งงานครูตามกำหนดเวลา การเข้าร่วมกิจกรรมของ โรงเรียนตามกำหนดเวลา นักเรียนมีวินัยด้านการแต่งกายรักษาความสะอาดเครื่องแต่งกาย แต่ง กายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน รักษาความสะอาดของเล็บมือเล็บเท้า และผมทรงผม ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน นักเรียนมีวินัยต่อหน้าที่ที่ครูมอบหมาย มีการวางแผนการ ดำเนินงาน แบ่งงาน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ รับผิดชอบงานด้วยความเอาใจใส่ ผลการ ดำเนินกิจกรรมเป็นที่น่าพอใจ บรรลุตามวัตถุประสงค์ ยอมรับข้อบกพร่องและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น อยู่เสมอ ชื่นชมผลงานของตนเอง แต่มีนักเรียนบางคนที่ไม่เข้าเรียนตามตารางเรียน ไม่เข้า ร่วมกิจกรรมของโรงเรียนตามเวลา ทรงผมไม่ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ไม่รับผิดชอบ งานที่ครูมอบหมาย จำนวน ๔ คน

เมื่อดำเนินการต่อเนื่องในวงรอบที่ ๒ โดยใช้กิจกรรมการอบรม กิจกรรมเพื่อน เตือนเพื่อน กิจกรรมสร้างนิสัย และกิจกรรมนักเรียนวินัยดีเด่น หลังดำเนินการพบว่า นักเรียนมี วินัยทุกด้านโดยรวมอยู่ในระดับดีมาก ไม่มีนักเรียนที่มีการปฏิบัติอยู่ระดับต้องปรับปรุง นักเรียน มีวินัยด้านการตรงต่อเวลาดีขึ้น นักเรียนไปโรงเรียนตรงเวลา กลับบ้านตรงเวลา ทำการบ้าน เสร็จก่อนเข้านอน ช่วยงานบ้านเล่นเป็นเวลา นักเรียนมีวินัยด้านการแต่งกายดีขึ้น นักเรียนดูแล ความสะอาดของเสื้อผ้า การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบ ดูแลเล็บมือเล็บเท้าและทรงผมให้ สะอาด เรียบร้อย ทรงผมถูกต้องตามระเบียบ นักเรียนมีวินัยต่อหน้าที่ที่ครูมอบหมายดีขึ้น นักเรียนวางแผน การทำงานที่ครูมอบหมาย มีการแบ่งงานกันทำในกลุ่มเพื่อนๆ รับผิดชอบงาน

ที่ครูมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ ทำงานเป็น ที่น่าพอใจ ยอมรับข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น ปรับปรุงงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ชื่นชมผลงานของตนเองการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ทำให้นักเรียนมีวินัยทั้ง ๓ ด้านอยู่ในระดับดีมากทุกคน อย่างไรก็ตามการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังมีจุดอ่อนที่ควรพัฒนา คือ การติดตาม ดูแล ควบคุมพฤติกรรมนักเรียนยังไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนตลอดเวลา จึงควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมาร่วมให้ข้อมูลอีกครั้งหลังดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าการรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือเพียงอย่างเดียว^{๙๐}

ยิ่งสัน ทুমมาวดี ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานการเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการแต่งกาย ๒ ด้าน คือ (๑) แต่งกายด้วยเครื่องแบบที่ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน และ(๒) ปฏิบัติในเรื่องการแต่งกายให้ถูกระเบียบของโรงเรียน ก่อนการพัฒนาในสภาพปัจจุบันมีสาเหตุดังนี้ (๑) ครูขาดการเอาใจใส่อย่างเข้มงวดในเรื่องของการแต่งกายที่ถูกระเบียบ (๒) ผู้ปกครองชุมชนและโรงเรียนขาดการประสานงานที่ดี จึงทำให้ขาดความเข้าใจที่ดีและถูกต้องในเรื่องระเบียบวินัยนักเรียนจากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงได้มีการดำเนินงานเพื่อพัฒนาวินัยนักเรียนที่มีหลักการวิจัยปฏิบัติการ ๔ ขั้นตอนคือ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลการศึกษา โดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา คือ (๑) การมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC) (๒) การนิเทศติดตาม ซึ่งการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนด้านการแต่งกายในวงรอบที่ ๑ มีกิจกรรมที่ได้ ๒ กิจกรรมคือ (๑) ตรวจสอบก่อนเข้าโรงเรียน (๒) โฮมรูม ในวงรอบที่ ๒ ใช้กิจกรรม ๓ กิจกรรมคือ (๑) ตรวจสอบก่อนเข้าโรงเรียน (๒) โฮมรูม (๓) การนิเทศติดตามผลการศึกษาค้นคว้าพบว่าการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การดำเนินการพัฒนาวิสัยทัศน์ด้านการแต่งกาย ด้วยกลยุทธ์การประชุมการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC) และการนิเทศติดตาม โดยกิจกรรมหลักคือ การตรวจสอบก่อนเข้าโรงเรียน โฮมรูม และการนิเทศติดตาม^{๙๑}

^{๙๐} วันวิสา ผลปัญญา, “การพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสตรีศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด”, *ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐),

^{๙๑} ยิ่งสัน ทুমมาวดี, “การพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการแต่งกายโรงเรียนหนองสอพิตยาคม อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์”, *ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓-๗๔.

๒.๗.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

บลูม (Bloom) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมาย ทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านปฏิบัติ การกระทำ และจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติทางด้าน จิตพิสัย บลูม (Bloom) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น ๔ ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้^{๙๒}

การ์เมอร์ (Garmer) ได้ศึกษาบทบาทของโรงเรียนเอกชนขนาดกลางในการสร้างประสิทธิผลการด้านระเบียบวินัยในเท็กซัส จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้านี้เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ของสมาชิกคณะทำงานที่ถูกคัดเลือกในโรงเรียนขนาดกลางในเมืองใหญ่ ๆ ในรัฐเท็กซัส เพื่อกำหนดปัญหาระเบียบวินัยที่พบเห็นบ่อยมากที่สุด สาเหตุและบทบาทของสมาชิกคณะทำงานในการฝึกอบรมเพื่อลดและแก้ปัญหาวិธีการทางการศึกษาวิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างลูกจ้างจาก ๑๐ ตำแหน่งที่มีความแตกต่างกันในโรงเรียน และการสัมภาษณ์สมาชิกและคณะทำงานจำนวน ๑ คน จากผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพ ๖ คน และการใช้เกณฑ์ทางอาชีพ ๔ ประการที่ถูกออกแบบโดยเฉพาะเพื่อผู้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกเทป และเนื้อหาบางส่วนถูกเก็บรวบรวมโดยการสังเกตและการมีแสดงการแยกแยะอย่างละเอียดในปัญหาด้านระเบียบวินัยมากกว่าการเปรียบเทียบอาชีพปัญหาด้านระเบียบวินัยที่ถูกระบุมากที่สุดโดยผู้เชี่ยวชาญคือ การทะเลาะวิวาท การไม่มีสมาธิและการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับประเด็นที่กล่าวถึงการเปรียบเทียบทางอาชีพซึ่งรวมเอาการขาดการดูแลและการร่วมมือของผู้ปกครองและการดูแลเอาใจใส่ พวกเขาก่อนข้างดำเนินไปที่ชุมชนที่มีส่วนในการสนับสนุนในด้านยาเสพติดและการใช้ความรุนแรง สำหรับปัญหาที่ขัดขวางการใช้การเปรียบเทียบทางอาชีพได้พูดถึงนักเรียน การให้คำแนะนำตักเตือนแก่พวกเขา เกี่ยวกับผลที่เกิดตามมาภายหลังเกี่ยวกับการปฏิบัติด้านพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือการข่มขู่เพื่อพวกเขาไปสู่สำนักงานหรือการพยายามช่วยเหลือที่จะค้นหาความต้องการการของนักเรียนที่เป็นผลสรุปจากความยากแค้นด้านทรัพยากรที่ผู้ปกครองไม่สามารถให้ได้ ได้ให้เห็นเป็นความต้องการสำหรับวิธีการที่มีผลเป็นอย่างมากในการจัดการด้านระเบียบวินัยของนักเรียน โดยการช่วยเหลือผู้ปกครองให้เข้าใจความต้องการของลูก ของพวกเขาสมาชิกคนที่ทำงานควรแบ่งปันแลกเปลี่ยนกันวิธีการสำคัญทางด้านระเบียบวินัยที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเปรียบเทียบด้านอาชีพ

^{๙๒} พัฒนา ว่องธนากร “การดำเนินงานด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียนโกวิท อารังเชียงใหม่”, *ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (การบริหารการศึกษา) (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑-๑๓.

ยังพยายามปกป้องปัญหา โดยการพยายามช่วยเหลือที่จะค้นหาความต้องการของนักเรียนที่เป็นผลสรุปจากความขาดแคลนด้านทรัพยากรที่ผู้ปกครองไม่สามารถให้พวกเขาได้ ได้ปรากฏให้เห็นเป็นความต้องการสำหรับวิธีการที่มีผลเป็นอย่างมากในการจัดด้านระเบียบวินัยของนักเรียน โดยการช่วยเหลือผู้ปกครองให้เข้าใจความต้องการของลูก ๆ ของพวกเขา สมาชิกคณะทำงานควรแบ่งแลกเปลี่ยนวิธีสำคัญทางด้านระเบียบที่สามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและการเปรียบเทียบด้านอาชีพควรสนับสนุนในการเป็นตัวผู้ปกครองอย่างยิ่งขึ้นให้มีส่วนรวมในการจัดการศึกษาเพื่อลูก ๆ โรงเรียนควรมีความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ ๑) ขั้นการรับรู้ การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใด ๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถาน การณ์ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ ๒) ขั้นตอนการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้ และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น ๓) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสนตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลที่พึงพอใจบุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้บุคคลนั้นได้รับผลประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยม ที่ต้องการก็จะช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป ๔) ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นและรู้จักคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมใด ๆ จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้นบุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือการพัฒนา เป็นลักษณะนิสัย ๕) ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม หรือ ค่านิยม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอในที่สุด ก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตนซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย^{๙๓}

^{๙๓} Gamer, Kim Monique, "Examining the Roles of Middle School Personnel in the Construction of Effective discipline Management," Dissertation Abstracts International, 64(12) : 4427-A; June, 2004.

ดิฟอานี (Dzivhani) ได้ศึกษาบทบาทของระเบียบวินัยที่มีต่อการจัดการในโรงเรียน และห้องเรียน โดยการศึกษาจากโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งที่กฎระเบียบวินัยดีมากแสดงให้เห็นจากการสอบเรียนต่อ ในระดับอุดมศึกษาได้เป็นจำนวนมาก พบว่าเกิดจากระบบการจัดการของโรงเรียนที่ดี เช่น นโยบาย สภาพห้องเรียนบทบาทครูผู้สอนคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ตัวแทนของนักเรียน และกฎระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวินัยที่เหมาะสมมีการอุทิศตนให้กับการกำกับดูแลวินัย ควรมีแรงจูงใจในการปฏิบัติการมีวินัยและการเป็นแบบอย่างที่ดีของคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ล้วนเป็นองค์ประกอบต่อการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียนประการสำคัญคือได้รับความร่วมมือจากนักเรียนและผู้ปกครองจึงประสบความสำเร็จได้^{๙๔}

ทักเกอร์ (Tucker) ได้ศึกษาการทำผิดวินัยของนักเรียนโรงเรียนเบอร์มิวดาไฮสคูล โดยร่วมมือกับครู ผู้ปกครองและผู้บริหาร พบว่าความประพฤติผิดวินัยของโรงเรียนมัธยมของโรงเรียน Bermuda คือการไม่เคารพครู การขาดเรียน ความหยาบคาย การดื่มเหล้า หรือยาเสพติด ความรุนแรง เป็นต้น ซึ่งนักเรียนชายจะมีมากกว่านักเรียนหญิงเท่า และความประพฤติเหล่านี้ผลักดันให้โรงเรียนเป็นผู้ดูแล ฉะนั้นในการลงโทษจึงได้ถูกนำมาใช้ในทางที่ผิดบ้าง ถูกบ้าง ซึ่งผู้ปกครองบางส่วนก็จะตำหนิครูและโรงเรียนด้านครูและผู้บริหารมักจะตำหนิสิ่งแวดล้อมทางบ้าน ดังนั้นความประพฤติไม่ดีที่เกิดขึ้นนี้ เนื่องจากไม่ได้มีการตกลงร่วมมือกันทุกฝ่าย สิ่งสนับสนุนที่สำคัญคือการสนทนาร่วมกันเป็นกลุ่มโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมกลุ่มนอกโรงเรียน^{๙๕}

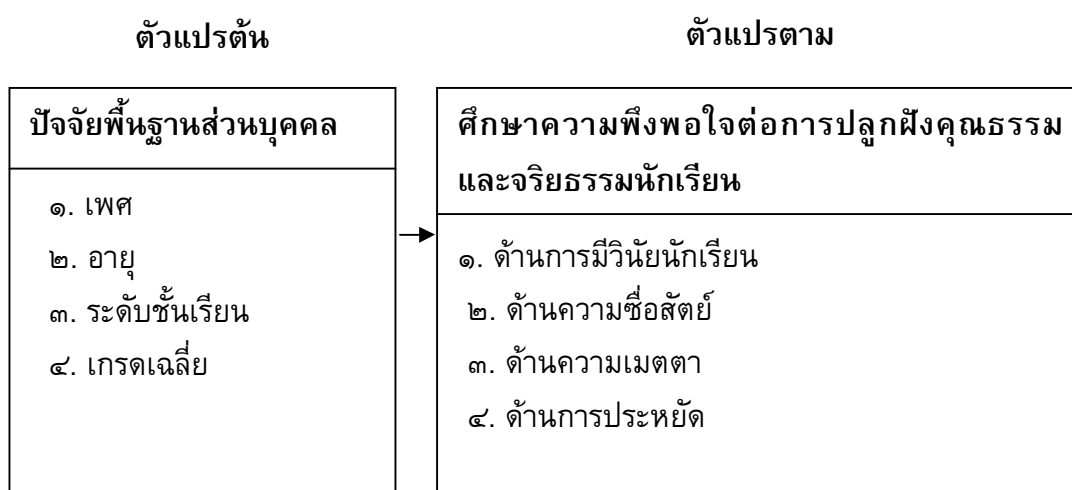
จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคล เพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้ซึ่งพัฒนา ว่องชนาการและทิศนาชมณั ระบุไว้ ๕ ประการคือ ๑) จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิด ความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง ๒) จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้รับ การตอบสนองในเรื่องนั้นและเกิดความพึงพอใจ ๓) ช่วยให้ผู้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดย การช่วยให้เขาได้เห็นประโยชน์ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจในค่านิยมนั้น ๔) ช่วย ให้บุคคลนั้นมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิต ๕) ช่วยให้ผู้บุคคลนั้นได้ลงมือ ปฏิบัติตนตามค่านิยมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จนกระทั่งปฏิบัติได้เป็นลักษณะนิสัย

^{๙๔} Dzivhani, Makwarela David, "The Role of Discipline in School and Classroom Management : A Case Study," Dissertation Abstracts International, 40 (4) : 842-A ; August, 2002.

^{๙๕} Tucker, GinaMarie, "Bermuda High School Student, Teacher," Parent and 2290-A : January, 1999.

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรีผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมา กำหนดเป็นตัวแปรในการวิจัย ดังตารางแผนภูมิที่ ๒.๑



แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย